

Tarp Vilniaus ir Krokuvos katedrų: kai kurios istorinės detalės šv. Kazimiero kulto ankstyvosios raštinės fone (XVI a. 2–3 dešimtmetis)

MINTAUTAS ČIURINSKAS

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
ciurinskas@liti.lt
<https://orcid.org/0000-0003-2146-9652>

ANOTACIJA. Nors šv. Kazimiero kultui skirta literatūra gana gausi, bet anaip tol ne į visas istorines jo aplinkybes atkreiptas reikiamas dėmesys. Sukaupia šaltinių, taip pat ir iki šiol nenaudotų tyrimuose, medžiaga leidžia kulto pradžios istoriją papildyti naujomis įžvalgomis, skleidžiasi sąsajos su svarbiaisiais to laiko Lietuvos ir Vilniaus istorijos įvykiais. Viena iš sąsajų (schematiškai atsiremiant į sostines) – Vilniaus ir Krokuvos viešojo gyvenimo tradicijos, bendradarbiavimas ir tam tikra konkurencija garsinant Vilniaus katedroje palaidotą karališkąjį šventąjį bei siekiant jo oficialaus pripažinimo – kanonizacijos. Ją pasiekus (1602) ir iškilmingai Vilniuje atšventus šį įvykį (1604), itin gausėja šventajam skirtos raštinės. Vienas iš motyvų, atsispindėjęs net to laiko poezijoje, yra Vilniaus ir Krokuvos varžybos. Aiškinantis šį ir kitus kazimierinės literatūros motyvus svarbu naujai ir atidžiau patyrinėti priešistorę, ypač ankstyviausią kulto laikotarpį, žymimą pirmųjų pastangų siekiant kanonizacijos. Straipsnis ir skirtas šiam aspektui, kuriuo žvelgiama į XVI a. II–III dešimtmečio kulto istorinį foną ir kai kurių svarbių įvykių atspindžius su būsimu šventuoju tiesiogiai ar netiesiogiai susijusioje to laiko raštinėje¹. Antroje sumanyto straipsnių dipticho dalyje numatoma skirti dėmesį jau kito, XVII a. pradžios tekstams.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: ankstyvasis šv. Kazimiero kultas; Vilnius; Krokuva; XVI a. pirma pusė; Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė; Renesanso raštija.

¹ Straipsnyje panaudotos įžvalgos, kilusios rengiant pranešimą 2016 m. spalio 12–14 d. Vilniuje, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmuose, vykusiai tarptautinei konferencijai „Abiejų Tautų sostinių katedros. Krokuva ir Vilniaus vyskupiškiosios bažnyčios“.

Kristaus globojami atvykome į Vilnių [...]. Rytą prieš įžengdami į miestą už mūsų ir to miesto gerovę bei sėkmę darbuose, kuriuos turėjome įvykdyti, Visagaliui Viešpačiui mes paaukojome Mišias [..]. Paskui papietavę, apie trečią valandą [...], išėjus priešais mūsų pasitikti garbiesiems tėvams Jonui – Vilniaus², Jonui – Kijevo³ ir Jokūbui⁴ – Kafos vyskupams, taip pat miesto pareigūnams ir visai dvasininkijai, pagaliau nesuskaičiuojamam katalikų ir schizmatikų⁵ būriui, įžengėme į miestą; nuvykome į Šventojo Stanislovo bažnyčią, kuri ten yra svarbiausia bei vyskupiškoji, ir, padėkoję Dievui bei deramai atlikę šventąsias apeigas, su didžiausia pagarba buvome nuvesti ir priimti svečių namuose. [...] žengiant į patį miestą [...] šventaisiais drabužiais (ir išties labai brangiais) vilkintys kunigai, senatoriai ir didikai, pasipuošę šilku, brangakmeniais ir auksu, bei nesuskaičiuojama liaudies minia, bijodami smarkios liūties, įsitempę žvalgėsi į dangų.⁶

² Jonas iš Lietuvos kunigaikščių (apie 1498–1538), Vilniaus vyskupas nuo 1519 m. Popiežiaus legatas Zacharijas Ferreris 1520 m. lapkričio 29 d. patvirtino jo vyskupavimo pradžioje parengtą kapitulos statutą. Žr. Wioletta Pawlikowska-Butterwick, Liudas Jovaiša, *Vilniaus ir Žemaičių katedrų kapitulų statutai = The statutes of the chapters of Vilna and Samogitia*, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2015, p. 44. Patvirtinimo tekstą (*Confirmatio statutorum, privilegiorum et bonorum Capituli Ecclesiae Cathedralis Vlnensis*) žr. *ibid.*, p. 337–341.

³ Jonas Filipavičius iš Vilniaus (m. 1524 m.), Vilniaus kanauninkas nuo 1496 ar 1497 m., Vilniaus kustodas (nuo 1518 m.), nuo 1519 m. titulavosi Kijevo elektu, Kijevo lotynų apeigų vyskupu patvirtintas 1520 07 04; neturėdamas Kijeve katedros, daugiausia gyveno Vilniuje.

⁴ Jokūbas Michowskis (iš Miechovo; m. apie 1531 m.) nuo 1512 m. – titulinis Kafos vyskupas ir Vilniaus sufraganas.

⁵ T. y. stačiatikių.

⁶ *Vita beati Casimiri confessoris ex serenissimis Poloniae regibus, et magnis Lituaniae du-cibus clarissimi a Reverendissimo patre d[omi]no Zacharia Ferrerio Vicentino pontifice Gardien[si] in Polonia et Lituania legato apostolico ex fide dignorum testimonio depositionibus scripta, datum Vilnae, 1520, [Cracoviae: s. n., 1521], l. B–Bv: „[...Anno 1520,] prima Dominica die Septembr[is], Vilnam [...], Christo auspice, pervenimus. Mane ante nostrum in civitatem ingressum, pro nostra et urbis illius salute ac fausto agendarum rerum successu, omnipotenti Domino sacrificium obtulimus [...]. Facto demum prandio, tertia fere ante noctem hora, servantissimis patribus Ioanne Vlnensi, Ioanne Chioviensi et Iacobo Caphensi pontificibus, magistratibus quoque ac universo clero, innumerabili denique ex catholicis et schismaticis populo obviam venientibus, civitatem intravimus, ad divi Stanislai aedem, quae primaria ibi est et pontificia, perreximus, persolutisque Deo gratiis ac sacris caeremoniis rite servatis, in hospitium honorificentissime deducti et suscepti sumus. [...] dum civitatem ipsam intraremus, [...] sacerdotes sacris induti vestibus (et his quidem preciosissimis), senatores et optimates serico, gemmis et auro circumamicti, populorumque*

Taip popiežiaus nuncijus Zacharijas Fereris (it. Zaccaria Ferreri)⁷ pirmuoju asmeniu pasakoja apie savo atvykimą iš Torunės į Vilnių 1520 m. pirmąjį rugsėjo sekmadienį ir apie tai, kaip buvo pasitiktas, kartu pateikdamas gana ryškių jį pasitikusios visuomenės eskizą. Vilniuje Fereris apsilankė visų pirma šv. Kazimiero kanonizacinio proceso reikalu – *pro divi Casimiri meritis indagandis*⁸.

Iš citatos matome, kad Vilniaus vyskupas, kapitula (nors čia ji kaip nors neišskirta) kartu su kitais dvasininkais turėjo būti vieni iš pagrindinių miesto viešojo ir, šiais laikais sakytume, kultūrinio gyvenimo organizatorių. Šiuo atveju šalies Bažnyčios hierarchai pagal savo kompetenciją buvo atsakingi už popiežiaus atstovo priėmimą, juolab kad tuo metu valdovo Vilniuje nebuvo. Tačiau XVI a. pr. vyskupas ir kapitulos nariai, kaip matyti iš tuo metu po truputėlį gausėjančių naratyvinių šaltinių, taip pat iš kitos Žygimanto valdomos valstybės sostinės – Krokuvos – bei dar kitų miestų analogijų, turėjo būti viešojo gyvenimo priešakyje tiek pasitinkant atvykstantį valdovą, tiek įvairių švenčių progomis, tiek daugelio kitų reikšmingesnių įvykių metu⁹. Toks reikšmingas įvykis juk būdavo ir paties naujo vyskupo ingresas¹⁰.

innumerabilis concursus, imbrems maximum metuentes, coelum arrecti suspiciebant.“ Tą patį žr.: *Casimiriana II: vitae antiquiores S. Casimiri* = Ankstyvieji šv. Kazimiero „gyvenimai“, sudarė, vertė, įvadą parašė Mintautas Čiurinskas, Vilnius: Aidai, 2004, p. 76–79. (Toliau – *Casimiriana II*).

⁷ Zacharias, *Episcopus Gardiensis, Sanctissimimi Domini nostri Papae cum potestate Legati de latere et maioris paenitentiarium Nuncius et orator* – taip titulavosi ir pasirašė, pvz., Vilniaus kapitulos prašymu duotame rašte, kuriuo patvirtino vyskupijos statutus, nutarimus, privilegijas, donacijas ir t. t. Žr. *Acta Nuntiaturae Poloniae*, t. 2: Zaccharia Ferreri (1519–1521) et nuntii minores (1522–1553), ed. Henricus Damianus Wojtyska CP, Romae: Institutum Historicum Polonicum, 1992, p. 75, 77 (Nr. 31).

⁸ *Ibid.*, p. 74.

⁹ Apie valdovo pasitikimo modelį, taip pat ir religinį tokių renginių dėmenį žr. Stepheno Rowello straipsnį, kuris apskritai labai naudingas kalbant šia tema. Nors aptariami valdovo Žygimanto tėvo Kazimiero Jogailaičio laikai, bet aptariamoje XVI a. pradžioje tradicijos tęstinumo turėjo būti daugiau nei kokių nors naujovių: Stephen C. Rowell, „The Joyous Entry of Casimir I and IV into Lithuanian and Polish Cities“, in: *Lithuanian Historical Studies*, t. 11, 2006, p. 89–106. (Apie įžengimo bendrą scenarijų ir pirmąjį atvykimą į Vilnių 1440 m. žr. p. 98–100. Ten pat, p. 100, yra įdomus pastebėjimas apie Vilnių, kaip apie „mini Krokuvą“, nes ten ilsisi šv. Stanislovo palaikai, o Vilniuje taip pat buvo saugoma vertinga šv. Stanislovo relikvija.)

¹⁰ Iškilmingo vyskupo pasitikimo *cum vexillis et reliquiis* tvarką leidžia įsivaizduoti aprašymas Krokuvos rankraštyje. Žr. Stephen C. Rowell, „Įvadas: 1522 m. Vilniaus vyskupijos vizitacija: tekstai ir kontekstai“, in: *Acta primae visitationis diocesis Vilnensis anno Domini 1522 peractae: Vilniaus Kapitulos Archyvo Liber IIb atkūrimas*, sudarė, tekstus iš rankraščių

Vilniaus vyskupijos centras, katedra, buvo pagrindinė vieta, iš kurios buvo siekiama šv. Kazimiero kanonizacijos dar nuo 1514 m. Vilniuje vyko pirmieji ir pagrindiniai triumfo renginiai po pergalės prie Oršos tais pačiais 1514 metais. Vilniuje buvę intelektualai rašė pergalę šlovinusius tekstus. Triumfo renginiai sužinojus apie pergalę ir vėliau, 1515 m. vasario 4 d., sugrįžus valdovui vyko ir Krokuvoje, kurioje taip pat būta pergalės poetų, be to, buvo spausdinami ir kai kurie Vilniuje parašyti poetiniai epinikijai. Vien paminėti pavyzdžiai rodo, kaip persipynę vienalaikiai religiniai, kariniai, politiniai ir apskritai kultūriniai faktai. Straipsnyje atkreipsime dėmesį į minėtas bei kitas sampynas, kuriose neretai išryškėja ir įdomios Vilniaus–Krokvos sąsajos Žygimanto Senojo valdymo pirmaisiais dešimtmečiais. Vilnius, Vilniaus gyvenimo aktualijos, Vilniaus vyskupo ir kapitulos veikla būtent pasirinktu laiku pirmą kartą aprašomi humanistinio išsilavinimo autorių tekstuose, kurių vieną jau citavome pradžioje. Daugėjo ir tokio išsilavinimo žmonių pačioje kapituloje¹¹ (galima paminėti katedros prepozitą Erazmą Vitelijų (Cioleką)¹², veiklųjį diplomatą Lauryną Miendzyleskį¹³, buvusį Krokvos universiteto teisės profesorių Joną Amatą Sicilietį¹⁴. Pastarasis yra geras pavyzdys, kaip Lietuvoje, krašte, kuris neturėjo universiteto, kad galėtų čia paruošti savus aukšto išsilavinimo dvasininkus, įvairiais keliais, ieškodami vietos po saule, siekdami geresnių

parengė, mokslinį įvadą ir paaiškinimus parašė Stephen C. Rowell, (*Historiae Litvaniae fontes minores*, t. 8), Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015, p. XXVIII, išn. 25. Ten, be kitų „scenarijaus“ veiksmų, nurodoma, kad jeigu leidžia laikas, pamokslą-kalbą žmonėms pasako vienas iš prelatų ar kas nors kitas, paskirtas kapitulos (*unus ex prelatibus vel quem deputaverit capitulum*), paragindamas rodyti klusnumą naujam ganytojui. Jei laiko neužtenka, tai turi padaryti pamokslininkas sekmadienį.

¹¹ Humanistinį, bet visų pirma teisinį, išsilavinimą turėję kapitulos nariai apžvelgti įvadinia-me Vilniaus kapitulos statutų publikacijos straipsnyje: Wioletta Pawlikowska-Butterwick, „XVI a. Vilniaus ir Žemaičių katedrų kapitulų statutai“, in: Wioletta Pawlikowska-Butterwick, Liudas Jovaiša, *op. cit.*, p. 45–48, taip pat žr. lentelę ir tekstą p. 49–56.

¹² Erazmas Ciolekas (1474–1522) – Vilniaus kanauninkas (1498–1500), prepozitas (1498–1503), Ldk Aleksandro raštininkas, vėliau sekretorius (1494–1503), pasiuntinys Romoje (1501–1502), Plocko vyskupas (1503–1522).

¹³ Laurynas Miendzyleskis (Wawrzyniec Międzyleski, m. 1529 m.), viešasis notaras bei apaštalinis protonotaras, Vilniaus katedros prelatas prepozitas bei kanauninkas, karaliaus sekretorius ir pasiuntinys.

¹⁴ Ioannes Silvius Siculus Amatus (m. prieš 1537 o68), abiejų teisių daktaras, kilęs iš Sicilijos miesto Palermo, Vilniaus kanauninku tapo prieš 1518 m. Vėliau buvo Žygimanto Augusto auklėtoju.

pragyvenimo galimybių, tiesiog darydami karjerą ir pasukę perspektyviu dvasininkų luomo keliu, per galingųjų ir valdovo protekciją užsieniečiai (dažniausiai per tarpinę „stotelę“ Lenkijoje) pasitaikius galimybei atsikeldavo ir užimdavo pelningą Vilniaus kapitulos kanauninko vietą. Neretai jie buvo gana ryškios asmenybės ir palikdavo čia savo veiklos kultūrinį pėdsaką.

Daugėjo ir kontaktų su garsiais to meto intelektualais tiek iš valdovo aplinkos, tiek iš toliau (prie tokių priskirtinas 1514 m. čia 4 mėnesius praleidęs popiežiaus pasiuntinys ir kartu poetas humanistas Jokūbas Pizonas). Stebėdami, kaip šios įdomios aplinkybės atsispindi literatūriniuose šaltiniuose, galime įžvelgti Šiaurę pasiekiančius vis intensyvesnius Renesanso kultūrinius gūsius ir Naujųjų laikų pradžios reiškinius.

1514 m. rugsėjo 8 d. pergalė prie Oršos prieš vis stipriau puolusią ir tų metų vasarą Smolenską užėmusią Maskvos valstybės kariuomenę buvo ne tik sėkmingai išgarsinta galingųjų to meto Europos valdovų akyse, bet ir pašlovinta iki tol neregėta poetinių kūrinių gausa. Jie yra neblogai žinomi, susilaukę aptarimų bei tyrimų¹⁵. Tačiau žvelgiant į tų tekstų poetinius sumanymus bei jų ryšį su panegiriniais, o kartu – reprezentaciniais ir propagandiniais tikslais, ištirta ir tinkamai pristatyta dar ne viskas. Tai pasakytina ir apie poetų panaudotą Vilniaus ir Krokuvos, dviejų Žygimanto valdomų valstybių sostinių (kartu ir dviejų Jogailaičiui svarbių katedrų), sąsają.

Vienas iš plačiai nuskambėjusių renginių buvo į Vilnių su pergale grįžusio valdovo Žygimanto įžengimas į miestą triumfo eisenoje 1514 m. rugsėjo pabaigoje¹⁶. Gerokai vėliau, gruodžio 3 d., savą triumfą atšventė ir iš karo su-

¹⁵ Atraminis čia yra Nowako Dłużewskiego veikalas: Juliusz Nowak-Dłużewski, *Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce: Czasy Zyguntowskie*, Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 1966, p. 49–60 (skyrius „Cykl orszański“). Esama daug atskirųjų tyrimų, kurių visų neišvardinsime, paminėsime tik apžvalginio pobūdžio, kuriose galima rasti daugiau nuorodų: Mintautas Čiurinskas, „Pergalės prie Oršos (1514) propaganda Europoje: šaltinių apžvalga, literatūriniai bei kultūriniai aspektai“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 21: *Raštijos ir literatūros santykis: LDK patirtis*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, p. 317–342; Idem, „Lietuva pergalės prie Oršos (1514) poetų tekstuose“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 40, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015, p. 15–72. Naujausias leid.: *Epinikia orszańskie, czyli wiersze o pamiętnej klęsce Moskali*, opracowanie tekstu, wstęp i komentarz Zofia Głombiowska, (*Polonorum Bibliotheca Latina*), Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2019.

¹⁶ *Acta Tomicianiana* sudarytojas Stanislovas Gurskis pateiktoje tų metų įvykių kronikoje rašo: „Rugsėjo 27 d. Karalius Žygimantas, vesdamasis po pergalės paimtus į nelaisvę maskvėnus,

grįžęs vyriausias kariuomenės vadas Konstantinas Ostrogiškis. Bent jau tokią datą nurodo *Acta Tomiciana* sudarytojas Stanislovas Gurskis (Górski) ir net mini, kad būtent tuomet paimtos priešo vėliavos buvo iškabintos katedrinėje bažnyčioje¹⁷. Tekstas Lenkijos didžiojo kanclerio Dževickio kodekse, nepatekęs į *Acta Tomiciana* rinkinį, to fakto šitaip nesukonkretina. Jame tiesiog konstatuojama, jog „iš to paties priešo atimti trofėjai ir vėliavos, ir buvo iškabintos atminimui Šventojo Stanislovo bažnyčioje Vilniuje“ (iš tokio formulavimo neaišku, ar grįžus valdovui, ar Ostrogiškiui)¹⁸.

Tad triumfo renginyje vieną svarbiausių vaidmenų turėjo atlikti Vilniaus katedra – svarbiausia padėkos Dievui už pergalę ir jos atminimo įamžinimo vieta. Sužinojus apie pergalę turėjo būti ruošiamasi karaliaus sutikimui ir pašlovinimui, prie to turėjo prisidėti mokyti kanauninkai, prelatai, aukštesnieji pareigūnai. Amžininkų liudijimu, visos miesto šventovės skambėjo nuo padėkos maldų, iškilmingų Mišių. Apie tai būdamas Vilniuje eiliavo arba

kunigaikščius, vaivadas, kariuomenės vadus, didikus ir žymius karius, kaip triumfatorius įžengė į Vilnių.“ *Acta Tomiciana: Tomus tercius epistolarum, legationum, responsorum, actionum, et rerum gestarum Serenissimi principis Sigismundi Primi, Regis Poloniae et Magni Ducis Lithuaniae*, per Stanislaum Gorski, Po[sna]niae: Typis A. Popliński, 1853, t. 3, p. 158: „XXVII [!] Septembris. Sigismundus, rex, post victoriam captivos Moscos, duces, palatinos, capitaneos, exercitus proceres ac bellatores insignes ex prelio ducens, Vilnam triumphator ingressus est“ (toliau – *Acta Tomiciana*, t. 3.) Čia ir kitur, kur nenurodyta kitaip, vertimai į lietuvių kalbą yra straipsnio autoriaus.

Tačiau Pizonas savo laiške iš Vilniaus, datuotame rugsėjo 26 d., rašo, kad triumfo eise-noje maskvėnus karalius vedė „prieš tris dienas“ (*Hos secum Rex nudiustertius quasi in triumpho Vilnam uexit*), t. y. rugsėjo 23 d. *Epistola sereniss[imi] ac inuictiss[imi] d[omini] Sigismundi Regis Poloniae, Magni Ducis Lituaniae, Russiae, Prussiaeque d[omi]ni et haeredis. Ad Sanctiss[imum] D[ominum] Leonem X Pont[ificem] Max[imum] de victoria contra schismaticos Moscouios apud Aras Alexandri Magni parta*, in: *Iani Damiani Senensis ad Leonem X. Pont. Max. de expeditione in Turcas Elegeia cum argutissimis doctissimorum virorum epigrammatibus*. [...], Basileae: Joannes Frobenius typis suis excudebat, Mense Augusto MDXV [1515], 4°, l. Cr.

Ši data – rugsėjo 23 d. – atrodo teisingesnė, nes jau rugsėjo 25 d. yra datuotas karaliaus iš Vilniaus rašytas laiškas į Romą Jonui Laskiui (*Acta Tomiciana*, t. 3, p. 185, Nr. CCXXXIV) ir Vokiečių ordino didžiajam magistrui Albertui Hohencolernui (*Acta Tomiciana*, t. 3, p. 186, Nr. CCXXXV).

¹⁷ *Acta Tomiciana*, t. 3, p. 158: „Constantinus dux de Ostrogk, victoris exercitus imperator, vexilla ac signa militaria cesorum Moschorum Vilnam attulit et in ecclesia cathedrali posuit.“ Pastebėtina, kad Gurskio tekstas nėra visai patikimas, kaip ką tik teko pastebėti dėl tikslintinos jo nurodytos karalius triumfo dienos.

¹⁸ Visą citatą žr. išn. 34.

pats tuometinis Vloclaveko (Kujavijos) vyskupas Lenkijos kancleris Motiejus Dževickis arba kažkas iš jo aplinkos minėtame rankraštiniame kodekse išlikusiose eilėse¹⁹:

Quis non sancta deum veneretur numina, quis non
Spargat odoriferis mascula thura focis
Sancta sacerdotum quid non solempnia turba
Reddat et in templis mistica verba canat,
Organa concreperent quid non sub sidera fundant
Aut sonitus varios erea signa deum
Si pietas immensa Dei, si gratia magna
fulsit in inceptis nunc, Sigismunde, tuis[.]

(„Kas gi galėtų negarbinti šventųjų dievų valios, kas nepaskleistų geriausių smilkalų dūmų iš kvapiųjų smilkyklių, kaipgi šventas dvasininkų sambūris galėtų neaukoti iškilmingų Mišių ir šventovėse negiedoti slėpiningų maldos žodžių, kaip galėtų negausti vargonai, kaip galėtų neužpildyti padangės iki pat žvaigždžių įvairūs dangiškų vario trimitų garsai, jei dabar taip suspindo neaprėpiamas Dievo galiaustingumas ir didi malonė, parodyta tavo sumanymuose, Žygimantai“)

Iškilmingas pamaldas taip pat mini Vilniuje lankęsis istorikas Liudvikas Decijus²⁰ ir vėlesnieji įvykius aprašę istorikai²¹. Galime įsivaizduoti

¹⁹ Krokuvos universitetinė Jogailaičių biblioteka (Biblioteka Jagiellońska), rankr. nr 38 l. 2v. Taip pat žr. Pizono citatą išn. 28. Plg. Kšyckio citatą išn. 22 (platesnė Kšyckio citata ir aptarimas – Mintautas Čiurinskas, „Lietuva pergalės prie Oršos (1514) poetų tekstuose“, p. 26–27) ir Jono Visliciečio – išn. 35.

²⁰ [Iodocus Ludovicus Decius, Jost Ludwig Dietz], *De Sigismundi regis temporibus liber*, in: *Contenta. De vetustatibus Polonorum liber I. De Jagellonum familia liber II. De Sigismundi regis temporibus liber III*, Craccouiae: opera atque industria Hieronymi Vietoris Chalcographi, 1521, p. XCI: „Rex cum omnibus insignioribus captiuis Vilnam triumphum agens ad ultimos Septembris dies ingressus, omnibus deinde templis laudes atque gratiae omnium uotis Deo Optimo Maximo habitae.“ („Karalius su visais žymesniaisiais belaisviais su triumfo eiseną į Vilnių įžengė paskutinėmis rugsėjo dienomis, po to visose šventovėse visiems meldžiantis buvo atlaikytos šlovinimo ir padėkos Didžiajam Galingajam Dievui pamaldos.“)

²¹ Antai Gurskis – *Acta Tomiciana* t. 3, p. 6: „Ipse [Rex] cum consiliariis captivos Moscos insignes ante se ducens Vilnam venit, effusa in occursum ejus universa civitate, adorantium eum et benedicientium Deum. Postridie supplicationes et gratiarum actiones ad omnia templa solenni cantu et sacrificio habite.“ („Pats [karalius] su tarėjais su savimi veždamasis

skambėjus ir visų bažnyčių varpus, nes apie tai taip pat užsimenama²².

Katedrinė bažnyčia Vilniaus pilies teritorijoje buvo ir tinkama vieta, kur galėjo baigtis ir turbūt baigėsi triumfo eiseną²³. Pagal vėliau įvykusio pasitikimo Krokuvoje pavyzdį galime įsivaizduoti, kad ir kapitulos vardu galėjo būti pasakyta sveikinimo kalba (deja, tokios vilnietiškos kalbos ar kokių nors užuominų apie ją neišliko). Būtinai svarbia proga turėjo būti pasakytas ir pamokslas. Tai įsivaizduoti leidžia krokuviškiai tekstai *Acta Tomiciana* rinkinyje²⁴ ir taip pat mūsų turimos žinios iš šventinio renginio ta proga įvykusio Romoje – ten šlovinamąją kalbą pasakęs humanistas Kamilas Porkarijus (lot. Camillus Porcarius, Portius, Porcius; it. Camillo Porcari, Porzi)²⁵.

įžymius belaisvius maskvėnus atvyko į Vilnių, o visam miestui suplūdus jo pasitikti, gyventojai jį garbino ir šlovino Dievą. Rytojaus dieną visose bažnyčiose vyko iškilmingos padėkos pamaldos su suplikacijomis ir giedojimais.“) Taip pat Bernardas Vapovskis – *Kroniki Bernarda Wapowskiego z Radochowiec kantora katedr. krakowskiego część ostatnia czasy podługoszowskie obejmująca (1480–1535)*, wyd. Józef Szujski, (*Scriptores rerum Polonicarum*, t. 2), Kraków: Akad. Umiejętności, 1874, p. 122: „Sigismundus rex post recentem ex Borissovio ad Smolensko expeditum exercitum Vilnam versus se recepit. Hic deinde pro praestita victoria coelesti numini gratiae actae, laudes decantatae ac supplicationes ad omnia templa solenni cerimonia factae“ („Karalius Žygimantas, po to, kai iš Borisovo nepavargusią kariuomenę [turimi galvoje 4000 karių, saugojusių valdovą karo stovykloje] išsiuntė į Smolenską, grįžo atgal į Vilnių. Čia pagaliau už suteiktą pergalę buvo padėkota aukščiausiam Dievui, buvo atgiedoti pašlovinimai ir su iškilmingomis apeigomis visose bažnyčiose atlaikytos viešos padėkos pamaldos.“)

²² „Cantilena de victoria e Moscicis parta die natali Sanctae Mariae 1514 rem summarie continens Andreae Cricii inclitae reginae Barbarae Cancellarii“, in: Andreas Cricius, *Carmina*, edidit Casimirus Morawski, (*Corpus antiquissimorum poetarum Poloniae Latinorum*, vol. 3), Cracoviae: Typis universitatis Jagellonicae, 1888, p. 52:

Aera templis resonabant,
Laetos hymnos decantabant
Verendi Sacricolae.

(„Bažnyčiose skambėjo [varpų] varis, džiaugsmingus himnus giedojo garbūs kunigai.“)

²³ Šaltiniai nutyli, kur eiseną prasidėjo. Visuotinai manoma, kad įžengta pro Aušros (Medininkų) vartus. Tai būtų logiška, galvojant, kad valdovas atgal žygiavo iš Minsko. Egzistuoja legendinė versija, kuri net sieja kunigaikščio Ostrogiškio įžengimą pro neseniai pastatytos miesto gynybinės sienos vartus su jų pavadinimu, bet ji nepagrįsta patikimais istoriniais duomenimis.

²⁴ 1515 m. vasario 4 d. sveikinant atvykusį karalių su pergale ir sėkmingu jo sugrįžimu į karalystę Krokuvos katedrinėje bažnyčioje vyskupo Jono Konarskio ir kapitulos vardu kalbą pasakė jo bendravardis sūnėnas Krokuvos arkidiakonas Jonas Konarskis (*Acta Tomiciana*, t. 3, p. 327–329, Nr. CDXLV).

²⁵ [Iodocus Ludovicus Decius, Jost Ludwig Dietz], *De Sigismundi regis temporibus liber*, p. XCIII: „habitaetque sunt in templis laudes et belli series longa luculentaque oratione a

Ten, kur buvo reikiamos sąlygos – jau veikė spaustuvės, tokios sveikinimo kalbos, didindamos valdovo ir paties autoriaus šlovę, galėjo būti net išspausdinamos atskiru leidinuku. Kaip tokį vėlesnį pavyzdį galima paminėti Bernardo Vapovskio, tuometinio Krokuvos kanauninko ir karaliaus sekretoriaus, sveikinimo kalbą 1523 m. pasitinkant tą patį valdovą Žygimantą Senąjį. Tuomet jis Krokuvoje buvo sutiktas ir pasveikintas atvykęs („sugrižęs“, nes įvykis apibūdinamas kaip *reditus*) iš Lietuvos. Kalba buvo ne tik pasakyta pagrindinėje Krokuvos bažnyčioje (*in augustissimo Cracouiensi templo*), bet ir atspausdinta (tą mažą leidinį sudaro tik 4 lapai *in quarto*)²⁶. Kalba puikiai atspindi visą tokią „džiaugsmingo atvykimo“ progą įprastą topiką – išreiškiamas džiaugsmas dėl paties fakto (*reditus... incredibili nos afficit gaudio*) ir kad karalius sveikas, grožėjimasis nuostabia valdovo išvaizda (*ut numen aliquot celo lapsum libenter intuemur*), pripažinimas „tėvynės tėvu“ (*pater patriae*). Pasitikimo situacijoje būtina paminimos pavaldinių maldos (ir paskelbtos viešos pamaldos) už valdovo sveikatą bei gerovę. Taip pat akcentuojama Jogailaičiams, miestui ir šventovei (kurioje ilsėjosi šventojo relikvijos) labai svarbi šv. Stanislovo globa: *Deum Optimum Maximum diuumque Stanislaum qui huic templo praesidet iugiter deprecati sumus*. Šv. Stanislovo teikiama apsauga nuo visų pavojų ir priešų autoriui buvo gera proga oratoriui pereiti prie karaliaus šlovę didinančių pergalių, pasiektų per „nedaugelį valdymo metų“ (*his paucis annis quibus ad Regni fastigium est euectus*) prieš valakus, totorius, tolimuosius maskvėnus (prie Oršos), karingus bohemus, Prūsijos kunigaikštį Albertą²⁷.

Camillo Porcario, homine litteris claro, celebrata fuit“ („šventovėse įvyko viešos pamaldos, o karo eiga buvo išgarsinta ilgoje ir puikioje Kamilo Porkarijaus, pagarsėjusio mokytumu žmogaus, pasakytoje kalboje).

²⁶ *Oratio coram Serenissimo domino Sigismundo Polonie Rege Invictissimo in reditu suae Maestatis ex Lituania* per R. P. D. Bernardum Vapouskij Radochonien[sem] Prothonot[arium] ap[osto]licum Cantorem et Canonicum Cracouiensem Regiumque Secretarium in augustissimo Cracouiensi templo habita. Impressum per Florianum. In Platea sancti Stephani. Anno MDXXIII [1523]. Internetinė prieiga: <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=3919>. (Perspausdinta: *Kroniki Bernarda Wapowskiego z Radochoniec kantora katedr. krakowskiego część ostatnia czasy podługoszowskie obejmująca (1480–1535)*, p. 343–345.)

²⁷ Logiška ir tai, kad baigdamas kalbą Vapovskis žvilgsnį nukreipia į Jogailaičių ir valstybės ateitį, išgirdamas sprendimą sūnų Žygimantą (Augustą) paskelbti Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, matydamas tame galimybę toliau (pri)jungti prie Lenkijos karalystės didžiuolę Lietuvą ir sūnui užtikrinti kelią į karūną: *quo prudentissimo consilio at amplissimam Lituaniae Poloniae Regno nexu firmissimo copulauit, et Sigismundo filio ad auitum Regnum gradum fecit*. Taigi, kaip ir galima tikėtis tokioje kalboje, išsakomas ir pavaldinių lojalumas,

Galima prisiminti ir popiežiaus pasiuntinio Pizono laiško vietą, iš kurios matome, kad vienas iš svarbių renginių po pergalės buvo ir keturių mūšyje garbingai žuvusių didikų laidotuvės²⁸. Sužinome ir tai, kad jų pasitikti dviejų vyskupų vadovaujama procesija ėjo iki miesto vartų, nuo kurių per miestą turėjo būti palydėti į amžino poilsio vietą. Visa tai vyko dar prieš triumfališką valdovo įžengimą. Turbūt savą reikšmę turi ir tai, kad palaidojimui vieta tuomet skirta ne Katedroje, pasiruošusioje šventei, o Bernardinų bažnyčioje²⁹ (gal reikšmės turėjo ir tai, kad kritusieji buvo Lenkijos didikų sūnūs ir kitos aplinkybės).

ir lūkesčiai. Nes sujungus abi valstybes (valdas) ir tautas (*quibus duobus imperijs populisque iunctis*) ateityje būsią galima laimėti bet kokią karą.

²⁸ [Jacobus Piso], „Epistola Pisonis ad Ioannem Coritium, de conflictu Polonorum et Lituanorum cum Moscovitis“, in: *Iani Damiani Senensis ad Leonem X. Pont. Max. de expeditione in Turcas Elegeia cum argutissimis doctissimorum virorum epigrammatibus*. [...], Basileae: Joannes Frobenius typis suis excudebat, Mense Augusto MDXV, l. Civ–Ciir: [...] *ex nostris ne unus quidem captus sit, uulnerati multi, et ij aduerso corpore omnes. Mortui uix supra quadringentos, et in ijs Barones quatuor elegantissimi, idemque fortissimi iuuenes, quorum corpora huc relata sunt et tumulata honestissime, duobus sub infula episcopis cum uniuerso clero ad ciuitatis portas progressis. Quorum tamen mors immensa hostium clade piata est. Vt certe fateri necesse sit, haec sine diuum numine non euenisse. Cum alioqui rex ipse re quidem uera christianissimus sit semperque fuerit. Assiduis enim pro uictoria supplicationibus, ea deinde parta, gratiarum actionibus templa omnia sonabant. Quin et publice ad deum omnia Princeps refert [...]*. („[...] mūsiškių nė vienas nebuvo paimtas į nelaisvę, tik daugelis sužeisti ir visi – iš priekio. Žuvo vos daugiau nei keturi šimtai, tarp jų keturi didikai, kuo dailiausi ir narsiausi jaunuoliai, kurių kūnai buvo čia atgabenti ir labai garbingai palaidoti, dviem vyskupams su mitromis ir visai dvasininkijai išėjus pasitikti iki miesto vartų. Tačiau jų mirtis buvo išpirkta didžiuliais priešų nuostoliais. Kaip išties reikia pripažinti, tai neįvyko be šventųjų malonės, nes ir kitais atvejais pats karalius yra ir visuomet buvo iš tiesų pavyzdingiausias krikščionis. Juk visos bažnyčios skambėjo nuo maldų už pergalę, o šią pasiekus – nuo padėkos maldų. O ir viešai valdovas viską priskiria Dievui“). Tas pat: *Acta Tomiciana*, t. 3, p. 205.

²⁹ Tai mini Stanislovas Gurskis, nurodydamas ir laidotuvių datą – rugsėjo 21 d. Jis išskiria tik dvi lenkų didikų pavardes. *Acta Tomiciana* t. 3, p. 6: „Cesa sunt eo prelio plus XL milia Moscorum. Ex regiis contra occubuerunt clarissimi duo barones, Zborowski et Slupetzki, quorum funus Vilnam ductum est et sepultura apud Bernardinos magnifice acta“ („Tame mūšyje buvo nukauta daugiau nei 40 tūkstančių maskvėnų. Iš karaliaus karių, priešingai, – žuvo du prakilniausi didikai, Zborovskis ir Slupeckis, kurių kūnai buvo nuvežti į Vilnių ir iškilmingai palaidoti Bernardinų bažnyčioje“); p. 158: „XXI Septembris. Slupeczki et Zborowski in pugna strenue pugnantes occisi Vilnam apportati apud Bernardinos sepulti sunt“ („Rugsėjo 21 d. Slupeckis ir Zborovskis, smarkiai kaudamiesi žuvę mūšyje, atvežti į Vilnių buvo palaidoti pas bernardinus“).

Svarbi yra ir aplinkybė, kad mums rūpimu metu Vilniaus vyskupo Alberto Radvilo Lietuvos sostinėje nebuvo³⁰. Dėl to jis ir Oršos pergalės, ir iškilmių kontekste niekur nėra minimas. Vyskupas jau senokai, nuo 1512 m., buvo išvykęs į Romą, kur dalyvavo Laterano susirinkime³¹. Tai verčia pagrįstai manyti, jog kapitulos reikšmė priimant sprendimus, organizuojant ne tik religinio gyvenimo, bet ir tokius viešuosius renginius kaip triumfuojančio valdovo sutikimas, tuo metu buvo dar padidėjusi.

Istoriniai įvykiai lėmė, kad šioje srityje patirtis nuolat kaupėsi. Valdovės Barbaros, į Vilnių atvykusios dar 1513 m., paties valdovo ir visų kitų garbingų asmenų atvykimo progų tuo neramiu karo metu turėjo pagausėti ir čia visų nesuminėsime. Bet galime prisiminti, jog garbingai ir prakilniai turėjo būti pasitiktas lemtingą 1514 m. vasarą (liepos 19 d.), kai jau buvo surinktos pajėgos žygiui prieš maskvėnus, čia atvykęs popiežiaus pasiuntinys Jokūbas Pizonas (Iacobus Piso). Ne mažiau garbingai jis turėjo būti ir išlydėtas tų metų lapkričio 20 d.³², jei jau gerai informuotas šaltinis, istorikas Liudvikas Decijus tai pamini: *Piso tandem infecta re honoratus et dimissus est* („Pagaliau Pizonas, neįvykęs užduoties, buvo pagerbtas ir išsiųstas atgal.“)³³.

³⁰ Kad jis tuomet tebebuvo Romoje, kur rėmė ir šv. Kazimiero kanonizacijos iniciavimo reikalą, įrodo Gniezno arkivyskupo Jono Laskio 1514 m. spalio 20 d. surašytas raštas apie Romoje tvarkytus reikalus, kur minimas Vilniaus vyskupas Albertas. (Rašto kopija įrašyta į pal. Kunigundos (Kingos) proceso aktus (*Processus Novus Particularis in Causa Beatificationis seu Canonisationis Servae Dei Cunegundis Ducissae et Reginae Poloniae*). Klaros seserų vienuolyno Krokuvoje archyvas, rankr. 36B, p. 251). Publikacija: [Mintautas Čiurinskas, par., vert.], „1514 m. spalio 20 d. Gniezno arkivyskupo Jono Laskio laiškas. Publikacija ir vertimas“, in: *Bažnyčios istorijos studijos*, t. 9, (*Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 40 B), Vilnius, 2018, p. 236–256. Tyrimas: Mintautas Čiurinskas, „1514 m. spalio 20 d. Gniezno arkivyskupo Jono Laskio laiškas: vienas ankstyviausių šv. Kazimiero hagiografinių šaltinių ir kanonizacijos proceso pradžia“, *ibid.*, p. 203–235.

³¹ 1514 m. gegužės 5 d. vykusioje sesijoje jau nedalyvavo. Ankstesnėje išnašoje minėtas dokumentas leidžia paneigti Pauliaus Rabikausko, trūkstant duomenų, darytą prielaidą, kad vyskupas 1514 m. pradžioje išvyko iš Romos. Brevę, leidžiančią grįžti į savo vyskupiją, bet įpareigojančią po 8 mėn. vėl būti Romoje, vyskupas Albertas gavo tik rugsėjo 15 d. Plg. Paulius Rabikauskas, *Lietuvos globėjas šv. Kazimieras*, Vilnius–Kaunas: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1993, p. 55; Wioletta Pawlikowska-Butterwick, *op. cit.*, p. 44. Žinome, kad 1515 m. vyskupas jau buvo Vilniuje, nes tais metais buvo patvirtinti kai kurie kapitulos statutai. Wioletta Pawlikowska-Butterwick, *ibid.*, p. 36.

³² *Acta Tomicianiana*, t. 3, p. 158.

³³ [Iodocus Ludovicus Decius, Jost Ludwig Dietz], *De Sigismundi regis temporibus liber*, p. XCII. Minima neįvykdyta užduotis – tai nepasiekta taika Maskvos kare prieš Lietuvą.

Nors ryšiai su kapitula Pizono atveju gal buvo ir menkesni dėl to, kad pasiuntiniui rodomu svetingumu visų pirma turėjo pasirūpinti valdovas Žygimantas. Be to, Pizonas nebuvo aukštas pareigas užėmęs dvasininkas (pavyzdžiui, vyskupas), o tik bažnytinės teisės daktaro laipsnį turėjęs apaštalinis protonotaras (amžininkų istorikų Gurskio, Decijaus jis vadinamas: *vir insignis Leonis Romani pontificis legatus; a summo pontifice Leone X legatus Jacobus Piso, vir doctus et prudens; orator papae*).

Reikšmingas ir plačiai nuskambėjęs su Vilniaus katedra ir Oršos pergale susijęs faktas buvo čia atgabentos ir sukabintos iš priešo paimtos vėliavos – šlovingą pergalę liudijantis karo grobis, skirtas ilgam jos atminimui. Tai minima ir Vilniuje tuomet buvusio Lenkijos pakanclerio Motiejaus Dževickio kodekse, ten įrašyto pergalei skirto eilėraščio įžanginiame tekste³⁴. Apie tai užsimena

Panašiai vėliau rašo ir Stanislovas Gurskis savo istoriniame 1514 m. įvykių komentare: *Piso, orator pape, cum conficiende pacis, cujus causa venerat, nulla spes superesset, non adita Moscovia, (quod gratum ei acciderat) donatus a rege ac honoratus, Vilna ad Italiam reversus est* („Popiežiaus pasiuntinys Pizonas, kadangi nebeliko vilties sudaryti taiką, dėl kurios buvo atvykęs, taip ir nenukeliavęs iki Maskvos (dėl ko jis buvo labai dėkingas), apdovanotas ir pagerbtas karaliaus, iš Vilniaus sugrįžo į Italiją“), *Acta Tomiciana*, t. 3, p. 7. Panašiai ir Bernardas Vapovskis savo kronikoje: *Jacobus vero Piso Pontificius legatus, Basilii barbari hominis horrens perfidiam, ulterius progredi minime est ausus, donatusque a Rege Romam rediit* („O Jokūbas Pizonas, popiežiaus pasiuntinys, bijodamas Bazilijaus, žmogaus barbaro, žodlaužystės toliau keliauti nedrįso ir apdovanotas karaliaus grįžo į Romą“), *Kroniki Bernarda Wapowskiego z Radochoniec kantora katedr. krakowskiego część ostatnia czasy podługoszowskie obejmująca* (1480–1535), p. 117.

³⁴ Krokuvos universitetinė Jogailaičių biblioteka (Biblioteka Jagiellońska), rankr. nr 38 l. 2v.: *1514 septembris 8, hoc est ipso die Natalis gloriose Virginis, auspitiis regis Sigismundi Deus Omnipotens victoriam regio exercitui adversus magnum ducem Moskoviensem, cuius exercitus ad Orsscham trans Boristenem profligatus est, in quo quum erat numeratus ex octuaginta milia hominum, ceciderunt supra triginta milia, reliquus vero exercitus in fugam versus et fusus est, duces autem primores tam ducatus quam etiam exercitus nutu Divino capti tropheaque et signa eidem hosti erepta, et in ede sacra sancti Stanislai Vilne ob memoriam suspensa sunt* (čia ir toliau cituojant išretinta mano – M. Č.). („1514 m. rugsėjo 8 d., tai yra per pačią šlovingosios Mergelės Marijos gimimo dieną, Visagalis Dievas karaliaus kariuomenei, sėkmingai vadovaujamai karaliaus Žygimanto, [suteikė] pergalę prieš Maskvos didįjį kunigaikštį, kurio kariuomenė buvo sumušta prie Oršos, anapus Dniepro; iš kurios, kadangi ją sudarė aštuoniasdešimt tūkstančių žmonių, žuvo trisdešimt tūkstančių, o likusi kariuomenė buvo priversta bėgti ir išblaškyta, o svarbiausieji tiek kunigaikštystės kunigaikščiai, tiek kariuomenės vadai Dievo valia buvo paimti į nelaisvę; iš to paties priešo atimti trofėjai ir vėliavos, ir buvo iškabintos atminimui Šventojo Stanislovo bažnyčioje Vilniuje.“)

Jonas Vislicietis trečiojoje poemos *Prūsų karas* knygoje³⁵, kai kurie apie karą su Maskva rašę istorikai, antai Liudvikas Decijus³⁶, Stanislovas Gurskis³⁷. O Vaclovas Mikalojaitis (Michalonas Lietuvis) vėliau savo veikale su apgailestavimu pamini, kad jos sudegė per 1530 m. gaisrą, ir net nurodo skaičių – „naujų“ Oršos pergalės vėliavų buvo 12, o dar sudegė apie 300 senas pergales prieš rusėnus, maskvėnus, totorius, vokiečius ir kitas tautas liudijusių vėliavų³⁸.

³⁵ [Ioannes Visliciensis], *Bellum Prutenum*, Impressum Cracouie impensis famati domini Ioannis Haller ciuis Cracouiensis, 1516, l. Eiii r:

Illo septembri, quo victricem retulisti
 Fronte tua laurum, pessumdans agmina magni
 Multa ducis Scithici, dives spoliis et opimis
 Cum tot Mancipiis belli vexilla ferendo
 Ad tua Lithuaniae praestantia moenia Vilnae.

(Lib. III, v. 251–255.)

Tą rugsėjį, kada ant savo galvos užsidėjai
 Pergalės laurus, gausius pulkus kovoje nugalėjęs,
 Skitų vado ir daug vertingo grobio paėmęs,
 Karo vėliavas ir kitas įgytas vertybes
 Nešė į Vilnių, tavos Lietuvos garsiausiąjį miestą.

Eugenijos Ulčinaitės vertimas iš: Jonas Vislicietis, *Prūsų karas*, parengė ir išvertė Eugenija Ulčinaitė = Joannes Vislicensis, *Bellum Prutenum*, comparavit et transtulit Eugenija Ulčinaitė, Vilnius: Mintis, 1997, p. 100–101, 104–113.) Taip pat žr. užuominą apie paimtas ir prie bažnyčių sienų tvirtinamas priešų vėliavas Jono Visliciečio „Odėje šviesiausiam valdovui Žygimantui“, *ibid.* p. 108–109.

³⁶ Pergalės dienos aprašyme pamini, kad „karaliaus kariuomenė po to, kai buvo padėkota Didžiajam Galingajam Dievui, kurio maloninga dovana buvo šioji pergalė, karaliui pasiuntė įžymius belaisvius su karo vėliavomis“ (*Regius exercitus postquam Deo Optimo Maximo (ex cuius clementi dono uictoria cesserat) gratias egisset, Regi captiuos insignes cum signis militaribus summisit.*), [Iodocus Ludovicus Decius, Jost Ludwig Dietz], *De Sigismundi regis temporibus liber*, p. XCI.

³⁷ Gurskis vėliavų iškabinimą Vilniaus katedroje kaip padėką Dievui už pergalę ir auką sieja su Konstantino Ostrogiškio sugrįžimu į Vilnių: *Princeps etiam Constantinus, imperator exercitus regis, vexilla ceteraque signa militaria hostibus adempta cum pompa militari Vilnam ad regem veniens in ecclesia cathedrali reposuit et captivos, quorum magnus fuit numerus, partim inter procures, partim per municipia in vincula distribuit.* („Taip pat kunigaikštis Konstantinas, karaliaus kariuomenės aukščiausias vadas, vėliavas ir kitus karo ženklus, atimtus iš priešo, iškilmingoje karinėje eisenoje atvykęs pas karalių į Vilnių sudėjo katedrinėje bažnyčioje ir dalį sukaustytų belaisvių, kurių buvo didelis skaičius, išskirstė didikams, dalį po tvirtoves“). *Acta Tomicianae*, t. 3, p. 7. Įvykių chronologijoje nurodoma ir konkreti data, kada tai įvyko, – gruodžio 3 d. *Ibid.*, p. 158.

³⁸ Michalonis Lituani, *De moribus Tartarorum, Lituorum et Moscorum, fragmina decem, multiplici Historia referta*, Basileae: apud Conradium Waldkirchium, MDCXV [1615], p. 32–33. Žr.: Mykolas Lietuvis, *Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius dešimt įvairaus*

Galima pridurti, kad per tą gaisrą sudegė ir daugybė svarbių kapitulos archyvo dokumentų, pavyzdžiui, fundacinė Kazimiero Jogailaičio privilegija Švč. Mergelės Marijos, šv. Andriejaus ir šv. Stanislovo koplyčiai, kurią jis buvo puošnią (*magnifico opere*) pastatęs kaip mauzoliejų mylimo antragimio sūnaus, visų vieningai laikomo šventu, Kazimiero palaikams³⁹. Tuo metu ten jau Lietuvos didikų valia turėjo būti palaidotas ir kitas Kazimiero ir Žygimanto brolis Lenkijos ir Lietuvos valdovas Aleksandras (1506 m.). Prisiminę, jog čia ilsėjosi taip pat didieji kunigaikščiai Vytautas ir Žygimantas Kęstutaičiai, kunigaištis Švitrigaila Algirdaitis, Mykolas Žygimantaitis bei įsivaizduodami tuomet katedroje saugomą daugybę priešų vėliavų, šalia kurių buvo kabina-mos ką tik iš Maskvos kariuomenės mūšyje paimtos 12 vėliavų, galime suvokti kokia nuostabi ir paveiki buvo gotikiniu puošnumu ir prabanga spindėjusi tuometinė Katedra kaip valstybės šventovė, jos valdovų mauzoliejus, karinės šlovės ir sakralinio atminimo vieta.⁴⁰

Reikia paminėti, jog Lk ir Ldk Žygimantas dalį maskvėnų vėliavų po pergalės skyrė ir Lenkijai. Žinoma, jog vėliau liepė dalį jų iškabinti Jasna Guros šventovėje prieš stebuklingą Dievo Motinos paveikslą (užuominą į tokį sumanymą galime įžvelgti jau Jono Dantisko eilėse⁴¹). Tai buvo ypatinga padėka

istorinio turinio fragmentų, vertė Ignas Jonynas, Vilnius: Vaga, 1966, p. 59–60.

³⁹ Šios koplyčios reikšmę iškelia ir entuziastingai aprašo Fijałekas, sakydamas, kad pati katedra, Vilnius ir visa katalikiškoji Lietuva su šia Kazimiero Jogailaičio funduota koplyčia, skirta ant-
rajam sūnui, gavo tikrą brangakmenį, – ne tik architektūrinį, bet ir religinį, nes joje išėjosi
šventasis karalaitis, nuo pat savo mirties nepaliaujamai garsėjęs stebuklais. Jan Fijałek, „Opisy
Wilna aż do połowy wieku XVII-go. II: Przegląd opisów Wilna od r. 1414 aż do połowy w.
XVII-go z uwytatnieniem ich właściwości i wzajemnego do siebie stosunku“, *Ateneum Wi-
leńskie*, t. 2, 1924, p. 131–132 (34–35). (Prieiga internete: [http://kpbc.ukw.edu.pl/dlibra/
plain-content?id=76514](http://kpbc.ukw.edu.pl/dlibra/plain-content?id=76514)). Tuometinio Vilniaus prepozito Erazmo Vitelijaus (Cioleko) išrūpintą
Romoje popiežiaus atlaidų bulės tekstą žr.: *Casimiriana: fontes vitae et cultus S. Casimiri =
Šv. Kazimiero gyvenimo ir kulto istorijos šaltiniai*, sudarė, vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė
Mintautas Čiurinskas, Vilnius: Aidai, 2003, p. 150–153. (Toliau – *Casimiriana I.*)

⁴⁰ Apie šios bažnyčios, buvusios pilies teritorijoje, kaip dinastijos ir valstybės šventovės vaid-
menį Kazimiero Jogailaičio laikais bei sukurtą Jogailaičių valdomas valstybes atspindinčią
aplinką su šv. Stanislovo relikvijomis bei valdovo lankymąsi joje formaliai įžengus į sostinę
žr. Stephen C. Rowell, „Trumpos akimirkos iš Kazimiero Jogailaičio dvaro: neeilinė kas-
dienybė tarnauja valstybei“, in: *Lietuvos istorijos metraštis*, 2004 metai, 1, Vilnius, 2005,
p. 38–39 ir nuorodos į literatūrą ten pat.

⁴¹ Laus tibi sit, summi Genetrix veneranda Tonantis,
Cuius natalis nobis haec gaudia fecit!
Te duce magnanimus processit miles in hostes,

Dievo Motinos šventovei, nes pergalė įvyko Švč. Mergelės Marijos Gimimo šventės dieną. Urszulos Borkowskos veikale minima, kad tai pirmas kartas, kai Jasna Gura minima kaip karo trofėjų kaupimo vieta⁴².

Tačiau iki šiol nebuvo pastebėta, kad ir šiuo atveju šaltiniuose galime atrasti Krokuvos „konkurencijos“ pėdsaką. Nes vokiškame vienkartiniam naujienų leidinyje apie pergalę prieš maskvėnus minima, jog vėliavos buvo skirtos šv. Stanislovui ir iškabintos bažnyčiose aplink Krokuvą (galbūt reikėtų suprasti, kad ir pačioje Krokuvoje, tik tai atskirai nepabrėžta?)⁴³. Šios žinios kontekste suprantamesnis tampa ir ikonografinis šaltinis – 1515 m. Krokuvoje išleisto Kšyckio poezijos rinkinio pabaigoje įdėtas medžio raižinys, vaizduojantis Oršos mūšį: jo viršuje debesyje matome ne tik Dievo Motiną (kurios Gimimo šventės dieną buvo pasiekta pergalė), bet greta jos ir šventąjį vyskupą Stanislovą.

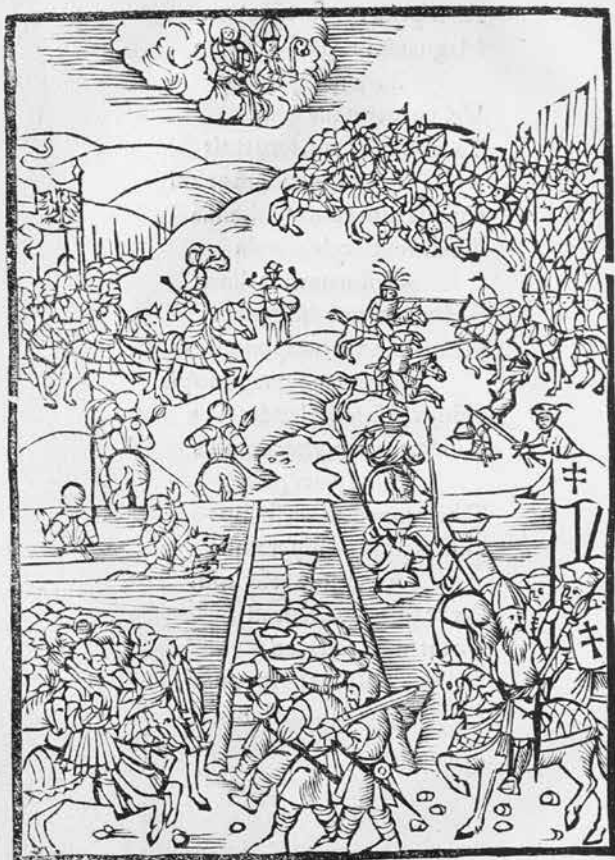
Šventojo Stanislovo pagalbą akcentuoja savo proginame „Panegirike“ ir Vapovskis – svarbus pergalę šlovinančio kūrinio autorius ir viso poezijos rinkinio, išėjusio Romoje 1515 m. rengėjas, istorikas, geografas net, sakytume, Lenkijos valstybės ideologas, veikęs ten tuo metu greta Gniezno arkivyskupo Jono Laskio. Romoje rašytame kūrinyje nemažai dėmesio skiriama pačioje Romoje turėjusios įvykti pergalės šventės ir linksmybių vaizdai (eil. 67–82).

Te duce prostrati Moscorum milia multa,
Te duce victrici fugientes ense necati.
Inde brevi spoliis remeabit dives opimis
Haec tua gens, figet bene parta tropaea sacratis
Rite tholis, haec nam per te victoria nostra est.

(„Šlovė Tau, Garbingoji Aukščiausiojo Motina, / kurios gimimo diena atnešė šį džiaugsmą! / Tau vadovaujant didžiadvasiai kariai žengė priešo link, / Tau vadovaujant išguldyta daugelis tūkstančių maskvėnų, / Tau vadovaujant pergalingas kalavijas žudė bėgančiuosius. / Netrukus iš ten sugrįš su gausiu ir turtingu karo grobiu / ši tavoji tauta, prie deramai apeigomis pašventintų altorių pritvirtins / šauniai pelnytus trofėjus, nes ši mūsų pergalė buvo pelnyta Tavo dėka.“) Ioannes Dantiscus, „De victoria Sigismundi“, in: Joannes Dantiscus, *Carmina*, edidit, praefatione instruxit, annotationibus illustravit Stanislaus Skimina, (*Corpus antiquissimorum poetarum Poloniae Latinorum*, vol. 7), Cracoviae: Sumptibus Polonicae Academiae Litterarum et Scientiarum, 1950, p. 61, 32–39 eil.

⁴² Urszula Borkowska, „Pobożność rodziny Kazimierza Jagiellończyka“, *Analecta Cracoviensia*, t. 16, 1984, p. 27–28.

⁴³ „Iš priešų buvo atimtos penkios didelės kariuomenės vėliavos, o taip pat ir daugybė mažų vėliavų, jos visos buvo paaukotos šv. Stanislovui bažnyčiose aplink Krokuvą“ (vertė Vilija Gerulaitienė). Originalas: *Warhafftiger anſāg vnd vndericht der schlacht ſo der König yn Poln iētzundt mit dem obersten Hertzogē yn Moscouia am tag der yückſraw Marie geburt ym viertzenden yar gehabt*. [Leipzig: Martin Landsberg, 1514]. l. 4v.

Imp̃ssum Cracouie in ædibus Ioānis Haller Anno, D, M, XV,

Ankstyviausias Oršos mūšio vaizdas – medžio raižinys Krokuvoje išspausdinto Andriejaus Kšyckio Vilniuje rašytų eilių rinkinio pabaigoje. Viršuje debesyje vaizduojamas šv. Stanislovas ir Švč. Mergelė Marija, per kurios Gimimo šventę buvo pelnyta pergalė. *Ad Divum Sigismundum Polonie Regem et Magnum Ducem Lithuaniae [...] Carmen*, Cracovie: in aedibus Ioannis Haller, 1515, l. Ciii v. Saksonijos žemės, valstybės ir universiteto bibliotekos Drezdene egz. (Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, sign.: Lit.Lat. rec.A.386,23.f)

Jis poemėlėje kuriamas pirmiau, o toliau nejučia perkeičiamas prie šv. Stanislovo (reiškia – Krokuvoje) kapo dėkojančio valdovo vaizdiniu – ten valdovas sudėsiąs trofėjinius priešo ginklus bei suklupsiąs maldai. Šį įdomų ir net sunkiai pastebimą perėjimą nuo Romos prie Krokuvos vaizdų iliustruosime citata (vertimas prozinis; atkreiptinas dėmesys į 82 ir 83 eilutes originale, ties kuriomis įvyksta pasikeitimas):

Sint uespertini crepitantibus undique flammis
80 Ignes: per plateas, compita, tecta, uias,
Splendescant magni celsis e turribus ignes
Et uincant noctem cerea, teda, faces.
Stanislae tuas cum Rex remeabit ad aras
Et capient reducem templa superba uirum,
85 Cum iam uictorem spoliis aquilonis onustum
Excipiet dominum Regia Croca suum,
Vexilla accipies et rapta ex hoste trophea,
Accipies tumulo munera digna tuo.
Ipse tibi dicet: Suplex tua numina adoro,
90 Hec tibi de uictis hostibus arma fero.
Nempe triennali consumptum funere Petrum
Viure iussisti: lesaque membra foues.
Hanc tibi commendo patriae pater alme coronam,
Hanc patriam et gentem regnaque parta modo
95 Et commendo uiros hunc qui peperere triumphum
Et qui pro patriis occubuere focis.

Teužsižiebia visur spragsėdami liepsnomis vakaro žiburiai: gatvėse, kryžkelėse, namuose, keliuose, teplieskia smarkios ugnys iš aukštų bokštų ir nakties tamsą teįveikia žvakės, žibintai, deglai. Šv. Stanislovai, kai karalius vėl atvyks prie tavo altoriaus ir didingos šventovės priims sugrįžusį didvyrį, kai jau prisikrovusį šiaurės grobio nugalėtoją savo valdovą pasitiks karališkoji Krokuva, priimsi vėliavas ir iš priešo atimtus trofėjus – tavojo kapo vertas dovanas. Jis pats tau tars: „Maldingai gerbiu Tavo šventumą, tau atnešu šiuos nugalėtų priešų ginklus. Nes įsakei, kad trejiems metams praėjus nuo mirties atgautų gyvybę Petras⁴⁴, ir pasirūpini išgydyti

⁴⁴ Minimas garsiausias šv. Stanislovo stebuklas, kai vyskupas į teismą liudyti atsivedė prieš trejus metus mirusį neteisingai norimo nusavinti sklypo, nupirkto bažnyčiai, ankstesnį savininką vardu Petras (Piotrovinas).

pažeistas kūno dalis. Tau, tėvynės tėve maitintojau, perduodu šį [pergalės] vainiką, tau patikiu šią tėvynę ir žmones, ir ką tik perimtas valdas, ir vyrus, kurie pelnė šį triumfą bei mirė kovodami už tėvynės aukurus.“⁴⁵

Taigi kuriant triumfo tėvynėje vaizdus būsimo Krokuvos kanauninko Vapovskio vaizduotėje visų pirma išskildavo Krokuva⁴⁶. Ten, „karališkoje“ sostinėje, o ne Vilniaus katedroje, jis įsivaizdavo kabinamas priešų vėliavas. Todėl nestebina, jog mūsų minėtoje 1523 m. kalboje, sakytoje, kai Vapovskis jau buvo tapęs Krokuvos kanauninku ir sveikino atvykusį karalių Žygimantą, labai aiškiai skamba 1514–1515 m. sukurto „Panegiriko“ mintys: akcentuojama šv. Stanislovo globa, jam priskiriamos visos pergalės. Poetiniame „Panegirike“ išplėtotą padėkos būtent šv. Stanislovui scena, kuri net yra „papuošta“ įsivaizduojama valdovo malda, Vapovskis išsiskiria iš kitų Oršos poetų (nes kiti poetai šio Jogailaičių gerbiamo šventojo Oršos pergalės kontekste tiesiog nepaminėjo). Visų galimų priežasčių čia neaptarsime, gal šiuo atveju sutapo ir asmeninis pamaldumas, ir siekis sukurti reprezentacinį, Lenkijos karaliui tarptautiniu mastu pritinkantį, aiškų polonocentristinį, pergalės šventimo naratyvą. Bet akivaizdu, jog matome tam tikrą dangiškos pagalbos versijų konkurenciją – Vapovskis net nepamini pergalės dienos, sutapusios su Švč. Mergelės Gimimo švente, ir Dievo Motinos globos, kurią mini kiti autoriai.

Jau Janas Fijałekas cituotame 1924 metų straipsnyje apie ankstyviausius Vilniaus miesto aprašymus mini ir cituoja Andriejų Kricijų (Kšyckį) ir Motiejų Dževickį kaip priešų vėliavų kabinimo Vilniaus Šv. Stanislovo katedroje istorinio fakto šaltinius. Toje vietoje jis taip pat nepraleidžia nepastebėjęs, kad kadaise, 1411 m. lapkričio mėn., po Žalgirio (Grunvaldo) pergalės Jogaila, su triumfu įžengęs į Krokuvą, Vokiečių ordino vėliavas iškabino Krokuvos Vavelio Šv. Stanislovo katedroje⁴⁷.

Nors Fijałekas puikiai išmanė ir pristatė literatūrinius tekstus, bet turbūt ne visais jais disponavo, tad neilustravo tų dviejų triumfo įvykių ir dviejų

⁴⁵ Bernardi Vapovski de Radochonice „Panegiris“, in: *Carmina de memorabili cede Scismaticorum Moscouiorum per Serenis[simum] ac Inuictis[simum] D[ominum] Sigismundum Regem Polonie magnum Ducem Lituanie, Russiae, Prussie, Sarmatieque Europee dominum et heredem apud aras Alexandri magni peracta*, [Romae: s. n., 1515], l. [Cii v–Ciiir] (v. 79–96). (Viena iš prieigų internete: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/doccontent?id=305405>).

⁴⁶ Plg. Mintautas Čiurinskas, „Lietuva pergalės prie Oršos (1514) poetų tekstuose“, p. 47–48.

⁴⁷ Jan Fijałek, *op. cit.*, p. 134–136 (37–39).

sostinių sugretinimo literatūriniais pavyzdžiais. Toliau parodysime, kad tokių pavyzdžių, bent jau Oršos triumfo kontekste, esama: objektyviau nusiteikusių amžininkų raštuose Vilniaus ir Krokuvos, dviejų valdovo Žygimanto sostinių, diada yra įžvelgiama, jų mūrai vienodai pašlovinami – taip pat ir sostinių katedros nejučia, natūraliai, o kartu ir sąmoningai, atsiduria greta viena kitos. Keliuose Žygimantui ir jo dinastijai bei valdomoms valstybėms pašlovinti skirtuose literatūriniuose kūriniuose šiedvi sostinės kartais net suteikia simetrijos ar padeda kurti rėminę kompoziciją.

Antai pirmasis simetriškai dvi sostines savo eilėraštyje sugretino minėtasis humanistas poetas, popiežiaus siųstas, kad palenktų Lk ir Ldk Žygimantą sudaryti taiką su Maskvos valdovu, Jokūbas Pizonas, 1514 m. antroje pusėje Vilniuje praleidęs 4 mėnesius. Jis tai padarė eilėraštyje *Epigramma*, kurio necituoja Fijałekas, mažai temini kiti tyrėjai. Jo tekstas nėra skelbtas naujesniais laikais, tad praktiškai iki šiol nežinomas.

O pirmą kartą 44 eilučių Pizono epigrama buvo išspausdinta pergalei pašlovinti skirtame 1515 m. Romoje išleistame eilėraščių rinkinyje⁴⁸. Dvi sostines Pizonas susiejo ir su dviem savo paties biografijos faktais – ankstesne 1510 m. misija (kuomet jis atvyko iki Krokuvos) ir tuometine 1514 m. misija (kai atvyko iki Vilniaus). Toliau tuo pačiu principu greta pamini du jų siuntusius popiežius – pirmiau Julijų II, o tuomet – Leoną X. Taip pat du matytus triumfus – pirmąjį Krokuvoje, nugalėjus valakus, ir tuometinį triumfą po Oršos pergalės, įvykusį Vilniuje 1514 m. rugsėjį iš karo veiksmų zonos sugrįžus valdovui. Nuo matytų dviejų triumfų ir prasideda visas eilėraštis. Šių faktų sugretinimas bei simetriškas išdėstymas tampa pagrindiniu ir, mūsų nuomone, gerai pavykusiu poezijos kūrinių kompoziciniu sumanymu. O pradžioje taip pat pabrėžiama ir kita aplinkybė, svarbi popiežiaus pasiuntiniui, kad abu triumfai buvo pasiekti prieš „schizmatikų“ valdovus.

⁴⁸ „Epigramma Iacobi Pisonis“, in: *Carmina de memorabili cede Scismaticorum Moscouiorum per Serenis[simum] ac Inuictis[simum] D[ominum] Sigismundum [...] peracta*, l. [Diiiii v–Er]. Antrą kartą publikuotas 1554 m. rinkinyje *Schedia* su pakeitimais, pavadinimu „Lenkijos karaliui Žygimantui“ („Regi Poloniae Sigismundo“): Iacobi Pisonis Transsylvani, oratoris et poetae excellentis, *Schedia*, Viennae Austriae: excudebat Michael Zimmermann, 1554, l. Biiiii v – Cr.

- En semel, en iterum, festos spectare triumphos
 A domina misso contigit urbe mihi,
 Quos de Sismaticis⁴⁹ Rex Sigismunde tyrannis
 Diuerso egisti tempore, Sorte pari.
- 5 Vidi ego Sarmatico superatos Marte Volachos
 Sacrilega predas ultro referre manu,
 Regia qua surgit nulli cessura labori
 Cracouiam et gelidis Istula lambit aquis, [...]
 Vidi ego tercentum non uili stemmate Moscos,
 Vincata triumphali subdere colla iugo,
 Quattuor e captis delectos millibus et si
 Bis duo uectarat iam decuplata charon.
- 15 Arx ubi conspicuis Rex te eminet auspice muris
 Vilnaque sub septem recta trione riget, [...]

JOKŪBO PIZONO EPIGRAMA⁵⁰

- Štai ir sykį, ir vėl, viešpataujančio pasiųstas Miesto⁵¹,
 Aš triumfus stebėt šventiškus progą gavau,
 Juos skirtingu laiku, karaliau Žygimantai, rengei,
 Kai su vienoda sėkme įveikei atskalūnūs.
- 5 Aš mačiau valakus, nugalėtus sarmatiško Marso,
 Rankom šventvagiškom jie grobį gabeno atgal,
 Krokuvon, kur grožiu neprilygstami rūmai karaliaus
 Kyla, kur plauna Visla miestą šaltais vandenim, [...]
 Aš mačiau, kaip trys šimtai aukštakilmių maskvėnų
 Lenkė sukaustytus, po jungu triumfo, kaklus,
 Atrinkti jie iš ketverto tūkstančių buvo belaisvių,
 Plukdė Charonas išvis dešimtį kartų daugiau.
- 15 Ten, kur mūrais žymiais pilis, tau valdant, karaliau,
 Dunkso ir Vilnius tvirtai stiebias po šiaurės dangum [...]

⁴⁹ Pro *schismaticis*.⁵⁰ Onos Dilytės-Čiurinskienės poetinis vertimas.⁵¹ T. y. Romos.

Iš kito Pizono teksto, laiško jo draugui Jonui Koricijui (visai netrukus 1515 m. publikuoto bent du kartus, tad gerokai plačiau nuskambėjusio nei kiti tekstai), sužinome, kad Vilniaus triumfas buvo įspūdingiausias tokio pobūdžio renginys pasaulio nemažai mačiusio popiežiaus pasiuntinio gyvenime. Tarp kitko, Pizono tekstas tarsi liudija, jog teisingesnė yra versija, kad vėliavos Šv. Stanislovo katedroje buvo iškabintos ne tada, kai valdovas įžengė į Vilnių, o vėliau, kai grįžo vyriausiasis karo vadas ir pergalės kalvis Konstantinas Ostrogiškis, kurio kariuomenėje tos paimitos vėliavos buvo likusios (žr. frazę *Ubi adhuc et signa tenentur*)⁵²:

Cecidere ex hostibus circiter millia quadraginta. Capta quatuor millia, et in ijs praefecti exercitus omnes qui octo fuerant, inter quos primi a duce Moscorum dux Michael Golijcza, cum trecentis nobilibus, inter quos sunt Barones multi. Hos secum Rex nudiustertius quasi in triumpho Vilnam uexit, conspicuos omnino uiros. Mihi certe in omni vita nihil uidere circa pompas bellicas obtigit gloriosius. Reliqui captiui partim per municipia distributi sunt, partim apud uictores. Vbi adhuc et signa tenentur, quae et ipsa ablata fuere ad unum omnia. Rex enim cum domesticis tantum paucis admodum redijt, misso, quem secum in praesidijs habebat, ad belli duces exercitu recenti millium quatuor, uti uictoriam sequerentur, maxime uero uti arcem Smolensko recuperarent.

Priešų žuvo apie keturiasdešimt tūkstančių, į nelaisvę buvo paimiti keturi tūkstančiai, o su jais – visi kariuomenės vadai, kurių buvo aštuoni, tarp kurių pirmieji po Maskvos kunigaikščio; kunigaikštis Michailas Golica su trimis šimtais kilmingųjų, tarp kurių yra daugelis didikų. Šiuos karalius su savimi prieš tris dienas tarsi triumfo eisenoje įvedė į Vilnių, ganėtinai išvaizdžius vyrus. Iš tiesų man per visą gyvenimą neteko matyti nieko šlovingesnio, susijusio su iškilmingomis karinėmis eisenomis. Likusių belaisvių dalis buvo išskirstyta po miestus, dalis liko pas nugalėtojus, kur iki šiol laikomos ir vėliavos⁵³, nes ir jos visos iki vienos buvo paimitos.

⁵² Cit. iš [Jacobus Piso], „Epistola Pisonis ad Ioannem Coritium, de conflictu Polonorum et Litanorum cum Moscovitis“, *op. cit.*, I. Cr. (Skirtumų turintis Pizono teksto variantas: *Acta Tomiciana*, t. 3, p. 204.)

⁵³ Ši vieta rodo, kad Pizonas laišką ar bent jo dalį rašė perteikdamas išties šviežius įspūdžius. Išvykęs iš Vilniaus 1514 m. lapkričio 20 d. Pizonas turbūt taip ir nepamatė vėliavų, bent jau tų, kurias atgabeno Konstantinas Ostrogiškis. Mat jeigu pasitikėsime *Acta Tomiciana* sudarytojo Stanislovo Gurskio žodžiais, jas su kitais belaisviais į Vilnių vyriausiasis kariuomenės vadas atsigabeno vėliau, sugrįžęs čia 1514 m. gruodžio 3 d. (žr. išn. 36).

Mat karalius su dvariškiais – ir tai tik su nedaugeliu – sugrįžo į Vilnių, karo vadams pasiuntęs keturtūkstantinę pailsėjusią kariuomenę, kurią turėjo pasilikęs savo apsaugai, kad jie pasinaudotų pergale, o svarbiausia – kad atsiimtų Smolensko pilį.

Antrasis dviejų sostinių „simetrija“ ir tai, atrodo, iki šiol nepastebėta, pasinaudojo Jonas Vislicietis epinėje herojinėje poemoje „Prūsų karas“. (Galimas daiktas, kad tai atskleidžia ir tam tikrą Pizono bei kitų Oršos pergalės poetų įtaką kiek vėliau rašiusiam Visliciečiui.) 1516 m. publikuotas veikalas turėjo išaukštinti ne tiek Žalgirio pergalę ir valdovo senelį Jogailą, kiek tuometį valdovą kare „neįveikiamą“ ir „tėvynės tėvą“ vadintą (*invictissimum, patrem patriae*) Jogailos anūką Žygimantą, jo karinę sėkmę ir pergalę prie Oršos. Taip pat, lygia greta su Lenkija, turėjo būti išaukštinta ir garbinga tėvynė ar protėvynė bei Jogailaičių dinastijos atrama – Lietuva. Tad iš čia ir paralelės.

Pirmojoje iš trijų poemą sudarančių „knygelių“ ar giesmių skaitome apie kruvinas Vokiečių kryžiuočių ordino vėliavas, po Žalgirio pergalės sukabinamas Krokuvoje prie šv. Stanislovo kapo.

Hostes Sarmatico Prutenos nomini acerbos
[...]
[...] sed bellaci iam lassae quiescunt
Dextera et aetherei tutamine victa Tonantis
Praesidioque tuo, Praesul dignissime, sacro,
Quorum nunc suspensa tholis vexilla beatis
55 Ipse tenes putri nutantia sanguine tincta.
Eripuit saevo quae de certamine saevis
Hostibus armigero Prutenis Marte subactis
Bellica fortis avi virtus, Sismunde, tuique
Praevalida patris generosi dextera clade [...].
(Lib. II, v. 48–59.)

Prūs[ai] žiaur[ūs], kurie sarmatams nuolat grasino
[...]
50 O kokie priešiški jie buvo tavo lenkams, karaliau,
Kaip juos puolė, tačiau jau ilsis ramybėj pavargę
Rankos karingos; dėka globos Griausmavaldžio įgytas,
Ir pagalba tava, maloningasis Vyskupe mūsų,

Vėliavas jų dabar, sukabintas tavo bažnyčioj,
55 Pats laikai ir turi nudažytas krauju ir puvėsiais.
Jas iš priešų žiaurių išplėšė kovoj žūtbutinėj,
Marso karingo dėka įveikę prūsų kariauną,
Tavo, Žygimantai, protėvio didžio karinis narsumas
Ir tavo tėvo kilnaus dešinė sėkmingame mūšy.⁵⁴

Pats šv. Stanislovas Jogailai pasirodo jau vykstant Žalgirio mūšiui – antrosios poemos knygos viduryje ir taip pat pranašauja apie jo šventovėje pakabinsimas trofėjines Vokiečių ordino vėliavas:

Quorum vi rapies forti vexilla, tholoque
Suspendens templi praeclara insignia nostri,
Scuta ducum regumque etiam vexilla potentum
Ad monumenta mei figes renitentia busti.
Laurigera necnon renitebis fronde revinctus
Tempora, longaevae candescens posteritati
Egregio celebris per climata cuncta triumpho.
(Lib. II, v. 286–292)

Vėliavas jų drąsiu puolimu išplėši ir grįžęs
Mano bažnyčioj šventoj sukabinsi kaip karo trofėjų
Karo vadų skydus, karalių vėliavas, ženklus -
Viską bažnyčioj manoj prie mano karsto sudėsi.
Smilkinius tavo apjuos amžinai žaliuojantis lauras,
Ir palikuonių kartoms, praeinant amžių daugybei,
Visad spindėsi šlovės triumfą garsų pasiekęs.⁵⁵

Šių vėliavų reminiscensiją ir vaizdą dar sutinkame ir toliau, II knygai jau artėjant į pabaigą (eil. 453–466), kur autorius vėl primena Žygimantui senelio Jogailos prie šv. Stanislovo kapo sukabintas vėliavas⁵⁶.

⁵⁴ Jonas Vislicietis, *Prūsų karas*, p. 24–25.

⁵⁵ *Ibid.*, p. 62–63. Su pasirodančio šv. Stanislovo vaizdu skaitytina platesnė ištrauka ten pat: eil. 276–292.

⁵⁶ *Ibid.*, p. 76–77.

O paskutinėje, trečiojoje, knygoje matome jau nugalėtų priešų maskvėnų vėliavas, po Oršos mūšio kabinamas šv. Stanislovo titulą turinčioje Vilniaus katedroje 1514 m. rugsėjį⁵⁷.

Galime pastebėti, kad katedroje Vavelyje savo matytas vėliavas Krokuvos universiteto alumnas poetas aprašė daug vaizdingiau, nei vilnietiškas, apie kurias galėjo girdėti tik iš tarpininkų pasakojimų. Bet apskritai šis motyvas yra viena iš detalių, teikiančių vieningumo, simetrijos gana margo Visliciečio kūrinio kompozicijai.

Grįžtant prie šv. Kazimiero temos verta dar kartą pastebėti, kad Vilniaus triumfo atveju vėliavos buvo kabinamos katedroje, kuri ne tik turėjo tą patį, kaip krokuviškė, šv. Stanislovo titulą, bet joje buvo ir šventuoju dar nepaskelbto princo Kazimiero Jogailaičio jaunesniojo kapas. Karalaitis po mirties jau plačiai buvo pagarsėjęs šventumu, o kapas – prie jo vykstančiais stebuklais. Tas garsas buvo pasiekęs ir Romą – dar 1501 m. apie jį buvo pranešta Erazmo Vitelijaus (Cioleko) popiežiui sakytoje kalboje⁵⁸. Vėliau apie juos užsiminta tais pačiais metais koplyčiai, kur ilsėjosi ir būsimas šventasis, popiežiaus suteiktų atleidų rašte⁵⁹.

Iš karto po Oršos mūšio nuskamba pirmieji prašymai popiežiui pradėti kanonizaciją⁶⁰ ir tai neatrodo atsitiktinumas. Pamažu ryškėjo perspektyva, kad tėvynainis šv. Kazimieras kanonizacijos atveju gali geriau tikti Lietuvos dangiškojo globėjo vaidmeniui ir bent jau Vilniuje kaip „saviškis“ ne tik iš dalies užimti bendro Jogailaičių valdomiems kraštams šventojo Stanislovo vietą, bet ir ryškiau suspindėti.

1513–1514 m. rašytiniuose šaltiniuose paminimi votai princo Kazimiero palaidojimo vietoje – Vilniaus katedros Švč. Mergelės Marijos, šv. Andriejaus ir šv. Stanislovo koplyčioje, dėl Lietuvos valdovų mauzoliejaus funkcijos bei Lietuvos ir Lenkijos valdovų globos vadintoje *Karališkąja* arba *Karalių*. Jie buvo matyti ir apdainuoti eilėmis Andriejaus Kšyckio⁶¹. O juos aukoti pradėta turbūt netrukus po karalaičio laidotuvių ir kaupėsi kartu su stebuklų šlove. Neabejotinai tokių votų būta jau 1501 m., kai apie stebuklus, vykstančius prie velionio

⁵⁷ Žr. išn. 35.

⁵⁸ *Casimiriana I*, p. 150–151.

⁵⁹ *Ibid.*, p. 152–153.

⁶⁰ *Ibid.*, p. 22–23, 162–163.

⁶¹ Jo poezijos rinkinyje, išspausdintame Krokuvoje 1515 m. Žr. išn. 77.

princo Kazimiero kapo, popiežiui pranešė Vilniaus prepozitas Erazmas Ciolekas⁶². Tačiau Jokūbas Pizonas savo 1514 m. tekstuose, deja, neužsimena apie šventumu garsėjantį Vilniaus katedroje palaidotą valdovo Žygimanto vyresnįjį brolių. Toks nutylėjimas, tuo metu, kai kiti rašytojai jau skelbė karaliaus brolio šventumo šlovę, yra reikšmingas. Turbūt, atsižvelgdamas į savo oficialias pareigas ir įgaliojimus, popiežiaus pasiuntinys Pizonas nenorėjo pernelyg anksti veltis į Romos nesankcionuotą vietinio gerbimo bei susiformavusios tradicijos reikalą. Net jei besiformuojantis kultas buvo tiesiogiai susijęs su pasiuntinį priėmusiu valdovu, teikė didelę garbę Žygimanto giminei (o gal buvo atsargus būtent dėl to?). Iš jo minėto laiško galima jausti, kad Pizonas manė, jog jo misija gana komplikuota ir nereikia šauktis naujų darbų bei rūpesčių.

Tačiau 1515 m. Vienos profesorius Joachimas Vadianas apie karaliaus Žygimanto brolio pagarsėjusį šventumą visai aiškiai ir drąsiai tvirtino savo kalboje, sakytoje Lenkijos ir Lietuvos valdovo akivaizdoje tenykščio universiteto vardu⁶³, sakydamas, kad jis „mirė taip šventai gyvendamas, kad įtrauktas į palaimintųjų skaičių įvairiais ir didžiais savo stebuklais visą Lietuvą paskatino save gerbti ir garbinti“⁶⁴. Šis Vadiano tekstas yra labai svarbus ir ankstyvas tokios sąsajos – Lietuvos, kaip šalies, gerbiančios šventąjį velionį karaliaus brolių Kazimierą, Lietuvos, kur jo užtarimu vyksta stebuklai, ir Lietuvos, kur kaunamasi su Maskva, – liudijimas tarptautinėje arenoje⁶⁵.

Matome, kad karas, pergalė, Oršos pergalės trofėjinės vėliavos, kabinamos Vilniaus katedroje, ir Kazimiero kanonizacijos idėja, kurią imama realizuoti

⁶² Žr. *Casimiriana I*, p. 150–152.

⁶³ [Ioachimus Vadianus], *Oratio coram invictissimo Sigismundo Rege Poloniae etc. in conuentu Caesaris et trium regum, nomine Universitatis, Viennae Austriae per Ioachimum Vadianum Poetam Laureatum habita, cum carmine in laudem eiusdem Regis annexo, in quo quaedam de isto conuentu continentur*, Vienna: Hieronymus Wietor, 1515, l. [Aiiiiir].

⁶⁴ *Casimiriana I*, p. 164–165: „in cuius [i. e. Cazimiri] amore, Deus optimus maximus, quam gratus sibi et acceptus uester sanguis esset mortalibus indicare uoluit, postquam enim perpetuo coelibatu, uitam castissimam duxit, nihilque habuit prius, quam fidem quam abstinentiam et iusticiam colere, ea tandem uitae sanctitate decessit, ut in beatorum numerum relatus, uniuersam Lithuaniam miraculorum suorum uarietate et magnitudine, in sui uenerationem et cultum pellexerit“.

⁶⁵ Mintautas Čiurinskas, „Lietuva 1515 m. Vienos suvažiavimo rašytojų tekstuose“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos atodangos: Profesoriaus Mečislovo Jučo 90-mečio jubiliejui skirtas mokslinių straipsnių rinkinys*, sudarytojai Vydas Dolinskas, Rimvydas Petrauskas, Edmundas Rimša, Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2016, p. 267–268.

netrukus – tai pernelyg sutampančios aplinkybės, kad tarp jų neišvengtume ryšio. O Vilniaus vyskupas ir Vilniaus katedros kapitula buvo vieni iš svarbiausių kanonizacijos reikalo iniciatorių.

Kapitulos balsas ir vaidmuo visuomet buvo svarbus, net išskirtinis šv. Kazimiero pomirtiniame kulte. Reikia atsiminti ir tą faktą, jog nuo karalaičio mirties būtent Vilniaus katedros „prelatai ir kanauninkai“ meldėsi už velionio sielą – šias metines atminimo pamaldas (*anniversarium*) fundavo, skyręs reikiamas lėšas, gedintis savo antragimio sūnaus tėvas Kazimieras Jogailaitis⁶⁶. Vėliau kapitulos vardu buvo rašomi kanonizacijos prašantys laišakai popiežiui⁶⁷, šiuo reikalu į Romą ne kartą vyko jos narys Laurynas Międzyzyleskis ir toliau nuolat buvo rūpinamasi šiuo reikalu⁶⁸, kol jis galų gale buvo įvykdytas jau 1602 m., veikliai pasireiškus Vilniaus kanauninkui Grigaliui Svencickiui.

Atidžiai skaitydami ankstyvuosius šv. Kazimiero kulto šaltinius ir su jo kanonizacijos pirmosiomis pastangomis susijusius dokumentus, randame ne vieną svarbią užuominą, siejančią jo dangišką asmenį būtent su grėsminiais karo įvykiais, o tuo pačiu, nors netiesiogiai, – su Oršos pergale. Antai dar prieš Žygimantui išvykstant į žygį užimto Smolensko kryptimi (gal dar 1513 m. pabaigoje arba jau 1514 m.), karalienės sekretorius poetas Kšyckis eilėmis kreipdamasis į šventąjį Katedroje palaidotą princą Kazimierą karštai meldė pagalbos broliui valdovui Žygimantui ir tėvynei kovoje su priešais: *Affer opem patriae, clarum ne desere fratrem!* Pateiksime ilgesnį šio eilėraščio citatą:

O valdove šviesus, į Žygimantą brolių pažvelki,
Kurs dorybėm, protu primena patį tave.
Kai likimas vėliau uždėjo jam šitą karūną,
Davė tėvynės valdas, engiamas priešų aršių,
45 Kiek jam rūpesčių daug pakelti tenka, kiek mūšių
Kęsti be perstojo, kad grįžtų šlovė prarasta.

⁶⁶ *Casimiriana I*, p. 118–121.

⁶⁷ *Casimiriana I*, p. 168–171.

⁶⁸ Tai rodo žinios apie „Šv. Kazimiero išdą“, reikalingą kanonizacijai, Vilniaus kapitulos aktuose. Dar žr. p. 63–64, išn. 89.

Nors netruko ilgai, kol privertė sprukti maskvėnų
 Begalę, ir valakus, ir nežabotus getus, –
 Nėr dar ramybės, nėra sutarties, kuri taiką suteiktų
 50 Tikrą; iš pusių visų spaut nepaliauja karai.
 Laužo žodį maskvėnas, apgaulėmis braunasi skitas,
 Vėl valakas ginklus žvangina savo klastom.
 Ak, kokia gi širdis karų sunkenybę taip didžią
 Dar begali pakelt, aukso kiek reiktų kalnų?
 55 Nukamuoti, tavęsp keliaujame priebėgos, votais
 Beldžiamės, vis meldami: gelbėk, tėvynei padėk,
 Gelbėk, tėvynei padėk, neapleiski garsiojo brolio, –
 To paties jo žmona meldžia, šviesi Barbora[.]⁶⁹
 (Vertė Ona Dilytė-Čiurinskienė)

Jei tokios maldos, kuriose kreipiamasi į mirusį Lietuvos valdovo brolių skambėjo dar prieš Oršos mūšį, tai šiam sėkmingai pasibaigus turėjo skambėti ir padėkos maldos už dangišką pagalbą.

⁶⁹ Aspice Sismundum princeps clarissime fratrem
 Virtuti similem consilioque tuo,
 Cui cum serius hanc tribuit fortuna coronam
 Afflictum patriae supposuitque solum,
 45 Quas agitat curas, semperque proelia ducit,
 Dum studet amissum restituere decus!
 Et licet innumeros modico sub tempore Moscos
 Fuderit et Valachos indomitosque Getas,
 Nulla tamen requies aut certa foedere pacis
 50 Esse queunt, sic nos undique bella premunt.
 Urget perfidia Moscus, Scythia fraude subintrat
 Et Valachus solito concitat arma dolo.
 Heu quatenam tantam bellorum pectora molem
 Aut auri quatenam copia ferre potest?
 55 Ad te confugimus fessi, tua numina votis
 Pulsamus, patriae protinus affer opem,
 Affer opem patriae, clarum ne desere fratrem,
 Hoc sua te coniux Barbara diva petit[.]
 Editio princeps: „Eiusdem [Andreae Krzicki] ad tumulum divi Casimiri fratris regii salutatio in principio adventus in Vilnam“, in: *Ad Divum Sigismundum Polonie Regem et Magnum Ducem Lithuanie semper invictum post partam de Moskis victoriam Andree Krziczki inclite coniugis sue Cancellarii Carmen*, Cracoviae: in aedibus Ioannis Haller, 1515, l. Bv–B2r. Cit. iš: *Casimiriana I*, p. 158–161. Žr. pav.

EIVSDEM AD TVMVLVM DIVI KASIMIRI
FRATRIS REGII SALVTATIO IN PRIN-
CIPIO ADVENTVS IN VILNAM,

Est tuus hic tumulus? sunt ne hec tua busta beata?
Kasimire tue gloria magna domus
Que iam fama licet toto vulgavit in orbe
Virtutis referens signa stupenda tue
Sunt maiora tamen visu que plurima circum
Exhibet hoc sacro pendula cera loco
O celeste decus, magni quoque principis vna
Salve, tam sanctum que retines cinerem
Ut te cerno libens supplex & pronus adoro
Dox tibi multis oscula cum lacrimis
Hic patris spes summa tue dux inclite dormis
Dormis in quinta raptus olimpiade
Cessissent vnam magni, cui sceptraparentis
Non tot ab aduersis fluctibus acta forent
Cum vitas reddis, cum soluis compede victos
Mortuus & morbi conteris omne genus
Quid faceres olim viuis florentibus annis
Innumeros populos, integra cuncta regens
Nimirum solus regnandi laudæ præisses
Augustos omnes falciferumque senem
Sed tunc summa dies, tunc nos mala fata manebant
Cum fufum vitæ corripuere tue
Cum tibi non licuit patrijs succedere regnis

B

Andriejaus Kšyckio eilėraštis „Sveikinimas prie dangiškojo Kazimiero, karaliaus brolio, kapo, vos atvykus į Vilnių“, kuriame palaimintojo Kazimiero meldžiama dangiškos paramos broliui Žygimantui kovoje su priešais. Sukurtas 1513 m. Vienas ankstyviausių šv. Kazimiero kulto liudijimų, išspausdintas 1515 m. Krokuvoje Kšyckio „vilnietiškujų“ eilių rinkinyje *Ad Divum Sigismundum Polonie Regem et Magnum Ducem Lithuaniae semper inuictum post partam de Moskis victoriam Andree Crziczki inclite coniugis sue Cancellarii Carmen*, Cracovie: in aedibus Ioannis Haller, 1515, l. Br. Saksonijos žemės, valstybės ir universiteto bibliotekos Drezdene egz. (Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, sign.: Lit.Lat.rec.A.386,23.f)

Pačioje kanonizacijos istorijos pradžioje itin svarbi buvo Vilniaus katedros kanauninko, prepozito, karaliaus sekretoriaus Lauryno Miendzyleskio⁷⁰ pirmoji pasiuntinybė į Romą 1514–1515 m. ir jo veikla kartu su Romoje buvusiu Gniezno arkivyskupu Jonu Laskiu bei Vilniaus vyskupu Albertu Radvila. Iš to laiko yra išlikęs pirmasis rašytinis Jono Laskio prašymas pradėti kanonizacijos bylą. Jis iliustruoja ne tik Laskio pastangas remti ypač Vilniui ir valdovui rūpinimą Kazimiero kanonizavimo reikalą, dėl kurio buvo atsiųstas Vilniaus prelatas Miendzyleskis, bet ir, atsiradus palankiai progai, pasirūpinti Krokuvai aktualiais šventaisiais lenkais⁷¹ (tarsi atsvara Vilniui). 1514 m. spalio 20 d. Romoje arkivyskupo buvo duotas raštas, kuriame atsispindi sumanymas kanonizuoti iš viso net penkis, daugiausia, kaip pastebi ir Rabikauskas, Krokuvoje šventai gyvenusius asmenis: „pirmiausia karalaitį Kazimierą, po to karalienę Kunigundą (lenkų vadinamą Kingą), gyvenusią XIII amžiuje, ir jos amžininką dominikoną“ Hiacintą, „taip pat du Kazimiero amžininkus: Krokuvos universiteto profesorių Joną“ Kentietį (iš Kentų) „ir vienuolį bernardiną Simoną iš Lipnicos“⁷².

Žvelgiant iš Krokuvos pusės, čia nėra jokio prieštaravimo, nes valdovo brolis buvo tarsi lygiai aktualus šventasis ir jo brolio Žygimanto valdomai Lenkijai. Bet žvelgiant iš Vilniaus pozicijų, be naudojimosi pasitaikiusia pro-

⁷⁰ Laurynas Miendzyleskis (Laurentius Międzyleski, ante 1480–1530), tuometinis Vilniaus katedros kanauninkas ir prepozitas, karaliaus sekretorius. Po 1514–1515 m. pasiuntinybės Romoje su Vilniaus vyskupu Albertu Radvila į Romą dar buvo nuvykęs 1517 m. rudenį – 1518 m., kai buvo leista pradėti kanonizacijos bylą. Vėliau – Podolės Kameneco vyskupas, (popiežiaus patvirtintas 1521 03 13). Žr. čia išn. 17 ir Vytautas Ališauskas, Tomasz Jaszczolt, Liudas Jovaiša, Mindaugas Paknys, *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a., (LKMA Metraštis, t. 31, Serija B: Bažnyčios istorijos studijos, 2)*, Vilnius: Aidai, 2009, p. 208–209.

⁷¹ Minėtame 1514 m. spalio 20 d. dokumente jis pats taip ir rašo, kad prašant popiežiaus princo Kazimiero kanonizacijos jam pasirodė, jog pridera (*consonum fuit*) pasirūpinti ir galimais šventaisiais lenkais: *dum illis intenti essemus subierunt in mentem alii dilecti Deo et hominibus praecordationis Incolae Poloni* („kol buvome tuo [t. y. Kazimiero kanonizacinio proceso inicijavimu] užsiėmę, mums atėjo į galvą kiti Dievo ir žmonių mylimi švento atminimo Lenkijos gyventojai“). Klaros seserų vienuolyno Krokuvoje archyvas, rankr. 36B, p. 252; žr. dokumento publikaciją: [Mintautas Čiurinskas, par., vert.], „1514 m. spalio 20 d. Gniezno arkivyskupo Jono Laskio laiškas. Publikacija ir vertimas“, p. 248, 249. Aptarta straipsnyje: Mintautas Čiurinskas, „1514 m. spalio 20 d. Gniezno arkivyskupo Jono Laskio laiškas: vienas ankstyviausių šv. Kazimiero hagiografinių šaltinių ir kanonizacijos proceso pradžia“, p. 212, 223, 233.

⁷² Paulius Rabikauskas, *op. cit.*, p. 55–56.

ga, akivaizdus tam tikras varžybų momentas – kad visa naujo šventojo paskelbimo garbė netektų tik Vilniui, kad lygiagrečiai savo šventųjų būrį papildytų ir Krokuva, ir dar gausiau! Tačiau šis Laskio prašymas ir jame išvelgiamas „šventumo godulys“ tikrai neprisidėjo prie reikalo, gal net jį sukomplikavo. Mat nors tame rašte ir pavedama toliau liudininkų parodymus surinkti Miendzyleskiui, tais metais darbai nepajudėjo į priekį, o ir jokių Šventojo Sosto sprendimų nebuvo priimta. Šiaip ar taip, teliko, anot konsistorijos advokato Pauliaus Plankos, „toliau rūpintis reikalu ir gero tikėtis“⁷³, suprantant, kad šventųjų kanonizacijos reikalai juda lėtai ir sudėtingai, ir tame kelyje tenka kantriai įveikti sunkumus.

Skaitydami minėtąjį iki šiol nepublikuotą Jono Laskio raštą apie tai, kaip rugsėjo 30 d. popiežiui Leonui X buvo pateiktas prašymas dėl „palaimintojo princ“ Kazimiero kanonizacijos, dalyvaujant Vilniaus vyskupui Albertui Radvilai ir į Romą atvykusiam karaliaus sekretoriui Vilniaus katedros prelatui Laurynui Miendzyleskiui, randame ir tokias eilutes: *cuius ope precibusque et ab hostium immanitate et a quibusuis necessitatibus liberentur* („Jo pagalba ir maldomis [lietuviai – *gens Lithuanorum*] bus išvaduoti ir iš baisių priešų, ir iš bet kokių kitų vargų“). Pagrindinis priešas tuomet buvo maskvėnai, o žinia apie rugsėjo 8 d. pasiektą pergalę, bent neoficiali, jau turėjo pasiekti Romą ar buvo pakeliui. Tai reikšmingos užuominos, kurios paaiškina vėlesnę visuomenės reakciją į 1519 (ir 1518) m. pergalės prieš tą patį daug gausesnį priešą toliau tebevykusiame kare. 1518 m. pergalingai mūšis susiklostė prie Polocko⁷⁴, 1519 m. mūšio vieta Fererio tiksliau nenurodyta⁷⁵.

Oršos triumfo ir kitų tarptautinių reikalų (Presburgo–Vienos kongreso) kontekste 1515 m. toliau buvo tvarkomi Žygimanto brolio šventumo pripažinimo reikalai, kurie, kaip matėme, buvo sumanyti ir nurodymai dėl jų duoti iš karto po Oršos pergalės 1514 m. rugsėjį–spalį. Tačiau apčiuopiamų rezultatų ir popiežiaus spendimo tuomet nebuvo pasiekta.

⁷³ *Casimiriana I*, p. 162–163: *prosequendum est negotium et bene sperandum*.

⁷⁴ Vapovskio aprašymą žr.: *Casimiriana I*, p. 70–73.

⁷⁵ *Casimiriana II*, p. 142–147. Anot plačiau 1519 m. karinius įvykius aprašiusio istoriko Bernardo Vapovskio, gausūs maskvėnų daliniai buvo giliai įsiveržę į Lietuvą, jau vos už 12 mylių nuo Vilniaus, ir traukėsi su grobiu, kai surinkę kariuomenę lietuviai juos pasivijo ir sėkmingai susirėmę daug išžudė bei atėmė didelę dalį grobio. Tai sužinojęs karalius Žygimantas, kuris į Krokuvą grįžo rugsėjo 6 d., ir jo jaunoji žmona Bona labai džiaugėsi ir įsakė visose Krokuvos bažnyčiose laikyti padėkos pamaldas. Plg. Paulius Rabikauskas, *op. cit.*, p. 72–77.

Todėl vos pasitaikius palankioms aplinkybėms, pastangas teko atnaujinti. Tai rodo Vilniaus kapitulos ir kiti 1517 m. laiškai į Romą kanonizacijos reikalu⁷⁶. Įdomu, jog valdovas savo trumpame laiške, rašytame gegužės mėn.⁷⁷, akcentuoja, kad prašymą siunčia ne tik vedamas troškimo išaukštinti „dangiškąjį Kazimierą“ (*divum Casimirum*), bet ir „paskatintas bei raginamas dažnų gerbiamo pono vyskupo ir prelatų bei visos Vilniaus katedros kapitulos“ prašymų (*frequentibus petitionibus adhortacionibusque Reverendi domini Episcopi, ac prelatorum ac totius Capituli Ecclesiae Vilnensis*)⁷⁸, taip pat kitų dvasininkų, tarėjų ir apskritai tikinčiųjų. Šiame laiške įvardyti ir rekomenduojami tuo reikalu pas Šventąjį Tėvą siunčiami Vilniaus vyskupas Albertas ir kanauninkas Miendzyleskis.

Vilniaus vyskupas Albertas Radvila ir kanauninkas Miendzyleskis kaip Žygimanto pasiuntiniai sėkmingai nuvyko į Romą⁷⁹. Jų uždavinys buvo pasiekti, kad būtų sudaryta vyskupų komisija, kuri surengtų informacinį procesą *in partibus*, t. y. šventojo krašte, Lietuvoje ir Lenkijoje, bet visų pirma Lietuvos sostinėje Vilniuje, kur ilsėjosi jo palaikai. Ši, antroji, pasiuntinybė į Romą buvo sėkminga. Audiencija pas popiežių rugsėjo 29 d. pavyko ir 1517 m. lapkričio 4-oji diena laikytina kanonizacijos proceso pradžia – tądien minėtoji komisija buvo paskirta. Kas tiksliai ją sudarė, nežinome, nes kardinolų konsistorijos protokole atitinkamoje vietoje yra paliktas daugtaškis⁸⁰. Iš vėlesnių šaltinių žinome, kad tikrai buvo Jonas Laskis, minimas ir Petras Tomickis. Bet turėjo būti ir vietos vyskupas Albertas Radvila.

⁷⁶ Dar prašymus parašė rašė Vilniaus pranciškonai konventualai ir valdovas Žygimantas. Žr. *Casimiriana I*, p. 164–173.

⁷⁷ Rabikauskas nurodo, jog tai jau ketvirtasis prašymo laiškas, skirtas kardinolų kolegijai, rašytas 1517 m. gegužės 2 d. Šis laiškas neišliko, bet yra minimas 1517 m. lapkričio 4 d. protokoliniame įrašė apie kardinolų kolegijos darbą. Perskaičius šį kardinolams skirtą laišką, popiežiaus pavedimu tuomet buvo sudaryta vyskupų (pavardės neįrašytos) komisija reikiamoms žinioms surinkti – prasidėjo kanonizacijos procesas. Mums žinomas išlikęs gegužės 10 d. iš Vilniaus rašytas Žygimanto Senojo prašymas popiežiui, paremiantis Vilniaus vyskupo, kapitulos ir visų tikinčiųjų prašymus dėl kanonizacijos (jis taip pat buvo paminėtas kardinolų posėdyje). Kadangi šiame laiške minimi du panašūs ankstesni laiškai, tai būtų trečiasis valdovo laiškas tuo klausimu, adresuotas tiesiai popiežiui. *Casimiriana I*, p. 171–173.

⁷⁸ *Ibid.*, p. 170–171.

⁷⁹ Jų kelionę liudija ir imperatoriaus Maksimilijono I laiškas popiežiui, rugsėjo 4 d. rašytas iš Kremonos. Zenonas Ivinskis, *Šv. Kazimieras*, Brooklyn: Tėvų pranciškonų spaustuvė, 1955, p. 59. Ivinskis nurodo, kad laiškas yra Vatikano archyve (*Principi*, vol. 2, f. 39).

⁸⁰ Paulius Rabikauskas, *op. cit.*, p. 59–60.

Deja, proga, kai aukščiausias rangų ir aktyviausias komisijos narys Gniezno arkivyskupas Laskis bandė įvykdyti popiežiaus pavedimą, tai yra įvykdyti Kazimiero kanonizacijai būtiną informacinį procesą, nebuvo vykusi. Tai Laskis darė 1518 m. atkeliavęs į Vilnių pirmą kartą istorijoje atlikti šios vyskupijos vizitacijos. Ja vyskupas Albertas nebuvo patenkintas ir visaip jai priešinosi bei pats asmeniškai ieškojo būdo vizitacijos išvengti⁸¹. Galime numanyti, jog tokia situacija kenkė ir sklandžiam bei išsamiam kanonizacijai reikalingo proceso, kurio metu buvo apklausiami liudininkai, įvykdymui. Atvykusio arkivyskupo organizuojamame ir vadovaujamame procese Vilniaus vyskupas galėjo įžvelgti šio garbėtrošką, todėl vargu ar geranoriškai dalyvavo. Šios varžybos ir priešiškas, turint omenyje Lenkijos primo, akivaizdžiai siekusio savo rankose laikyti su šv. Kazimiero kanonizacija susijusius reikalus, rangą ir įtaką galėjo lemti, jog apskritai Vilniaus vyskupas Albertas ir toliau tarp proceso vykdytojų neminimas. Kaip nors kitaip tokį nutylėjimą sunku suprasti ir paaiškinti, nes juk jis asmeniškai dalyvavo teikiant prašymą popiežiui dėl komisijos skyrimo ir savo katedrinėje bažnyčioje palaidoto palaimintojo princo Kazimiero gyvenimo ir šventumo tyrimu turėjo užsiimti *ex officio*. Na o vėliau 1520 m. Zacharijui Fereriui popiežiaus skirtame rašte Albertas Radvila neminimas jau galbūt ir dėl to, jog tuomet buvo miręs (1519 m. liepos 5 d.⁸²).

Atkaklusis Gniezno arkivyskupas siekė, kad kartu su Kazimiero procesu būtų įvykdytas jei ne dar keturių, kaip aptarėme aukščiau, tai bent dar vieno Lenkijai svarbaus lenko šventojo gyvenimo tyrimas. Laskio bei kitų popiežiaus „įgaliotinių“ veikla renkant reikiamus liudijimus Kazimiero bylos atveju minima ir dar viename Žygimanto Senojo laiške popiežiui (rašytame 1518 m. gegužės 31 d.), kuriame, Laskiui pasiūlius, prašoma sujungti į vieną Kazimiero ir Hiacinto (kuris Gniezno arkivyskupui, matyt, rūpėjo dar labiau) procesus,

⁸¹ Apie tai žr.: Paulius Rabikauskas, „Nesėkmingos Gniezno metropolito užmačios Lietuvoje“, in: idem, *Krikščioniškoji Lietuva: istorija, hagiografija, šaltiniotyra*, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2002, p. 265–272; Stephen C. Rowell, „Ivadas: 1522 m. Vilniaus vyskupijos vizitacija: tekstai ir kontekstai“, in: *Acta primae visitationis diocesis Vilnensis anno Domini 1522 peractae: Vilniaus Kapitulos Archyvo Liber IIb atkūrimas*, p. XXV.

⁸² Apie tai žr. Paulius Rabikauskas, *Lietuvos globėjas šv. Kazimieras*, p. 59–60. O mirties tikslią datą nurodo Rowellas in: „Ivadas: 1522 m. Vilniaus vyskupijos vizitacija: tekstai ir kontekstai“, in: *Acta primae visitationis diocesis Vilnensis anno Domini 1522 peractae*, p. XXVII.

reikalingus kanonizavimui, arba skirti atskirą komisiją⁸³. Daugiau apie arkivyskupo Laskio Vilniuje parengtus raštus⁸⁴ nėra nieko žinoma, bet akivaizdu, kad kanonizacijai jų nepakako, jie buvo parengti paskubomis ir, matyt, netinkamai ar nepakankamai (arba net nepasiekė Romos), nes netrukus popiežius tą reikalą patikėjo savo nuncijui Fererui.

Straipsnio pradžioje citavome, kaip 1520 rugsėjį prasidėjo Zacharijo Fererio penkių mėnesių viešnagė Vilniuje. Tuomet įvyko pirmasis Vilniaus vyskupystės sinodas, buvo svarstomi stačiatikių suvienijimo su Katalikų Bažnyčia reikalai. Kartu vyko Kazimiero šventumo tyrimo procesas bei buvo parašyta jo biografija, aprašyti prie kapo vykstantys stebuklai (neiškile).

Nors Fereris mini prie Kazimiero kapo vykstant daug stebuklų, išgijimų, net prisikėlimų iš mirusiųjų, vienintelis detaliau, išsamiau Fererio aprašytas stebuklas – „karinis“. Juo lietuviams suteikiama pagalba kare su schizmatikais maskvėnais. Nuo Oršos pergalės, su kuria Kazimiero vardas tiesiogiai nesisijamas⁸⁵, bet kuri, kaip matėme, buvo paskata rūpintis kanonizacijos procesu, iki šio įvykio buvo praėję 5 metai. Nors kanonizacija dar neįvyko, Kazimiero vardas, kaip rodo Fererio aprašymas, jau atvirai skamba kaip tėvynės dangiškojo gynėjo. Nors metai Fererio nenurodyti, tai 1519 m. datuotinas stebuklas, nes sakoma, kad viskas vyko „prieš metus“/„ankstesniais metais“ (*superiori anno*), o Fereris Kazimiero gyvenimo aprašymą surašė 1520-aisiais. Suprantama, jog vilniečių ir kitų teikusiųjų liudijimus popiežiaus nuncijui ryškesni atsiminimai buvo apie naujausius įvykius – kai 1519 m. link Lietuvos sostinės artėjanti Maskvos didžiojo kunigaikščio Vasilijaus pasiųsta didelė (anot Fererio 60 000 raitelių) kariuomenė turėjo sukelti daug nerimo. Įdomu, kad Lietuvos karių maldoje, kurią pateikia Fereris, išsakytas ir įžadas rūpintis, kad Kazimieras būtų

⁸³ *Casimiriana I*, p. 176–179, nr. 56. Tarp kitko, greitai, 1518 m. liepos mėn., popiežius patenkino šį prašymą ir komisija Šv. Hiacinto informaciniam procesui vykdyti buvo sudaryta.

⁸⁴ Laskis savo dienoraštinuose užrašuose (raptuliarijuje) mini, kad, būdamas Vilniuje (kur išvyko 1518 m. liepos 27 d. ir buvo iki tų metų rugsėjo 7 d.), reikiamus dokumentus (daugiausia turbūt, kaip įprasta, liudininkų parodymus) surinkęs ir paruošęs bei išsiuntęs popiežiui. *Casimiriana I*, p. 180–181. Reikiamą informaciją apie Laskio vizitą, užrašų pobūdį ir patį jų tekstą pateikia Rowellas: Stephen C. Rowell, „Išvadas: 1522 m. Vilniaus vyskupijos vizitacija: tekstai ir kontekstai“, in: *Acta primae visitationis diocesis Vilnensis anno Domini 1522 peractae: Vilniaus Kapitulos Archyvo Liber IIb atkūrimas*, p. XXII–XVII, 113–114.

⁸⁵ Tačiau brolio Kazimiero dangiškos pagalbos kariaujančiam valdovui Žygimantui ir tėvynei melsta jau ir tuo metu, ir prieš mūšį – to įrodymas yra Kšyckio eilės, žr. išn. 69.

paskelbtas šventuoju. O užgriuvusi nelaimė – didžiulės maskvėnų kariuomenės puolimas – Fererio liudijimu, kai kurių lietuvių buvo siejama su tuo, kad pažadėję rūpintis, jog jis būtų paskelbtas šventuoju, nedaug tepadarė. Po pergalės, kai gausūs priešai visiems stebintis pabėgo, buvo žudomi, imami į nelaisvę, o lietuvių beveik niekas nežuvo – „šios dieviškos malonės sujaudinti Lietuvos vadai ir ponai atkakliai meldė šviesiausiąjį Lenkijos karalių Žygimantą – dar tebegyvenantį palaimintojo Kazimiero brolių, kuris taip pat yra ir jų didysis kunigaikštis, – kad tarpininkautų ir reikalautų iš Apaštališkojo Sosto, jog tas pats Kazimieras be ilgesnio atidėliojimo būtų įtrauktas į šventųjų išpažinėjų sąrašą“⁸⁶. Tad tradicija ir vėliau šias atnaujintas Kazimiero kanonizacijos pastangas susiejo su dangiška jo pagalba ginant tėvynę nuo puolančių priešų maskvėnų ir rūpini-
maši kanonizacija traktavo kaip iš dėkingumo duoto įžado įvykdymą.

Čia galima paminėti, jog vėliau Svencickis kaip pirmesnį stebuklą aprašo ir išpopuliarina ankstesnę, 1518 m. stebuklingą pergalę prie Polocko, minimą lenkų kronikininko Bernardo Vapovskio⁸⁷. Taip pat stebuklų sąrašė palikdamas ir stebuklingą pergalę prieš Maskvėnus 1519 m. Turbūt turėtume manyti, kad jis atitinka aprašytąjį Fererio stebuklą. Būtent šią 1519 m. pergalę Svencickis, kaip ir Fereris, sieja su pirmaisiais kanonizacijos siekiais ir pirmosios komisijos sudarymu. Taip Svencickis iš tiesų pora metų pavėlina istorinį tokios komisijos atsiradimą (galbūt tiesiog nežinojo apie 1517 m. komisijos egzistavimą). Kalbėdamas apie karinį stebuklą Fereris, orientuodamasis į visos Europos skaitytojus, nenurodo nei konkretaus laiko, nei vietos, panašiai kaip ir Svencickis, kalbėdamas apie 1519 m. stebuklą. Aprašius du karinius stebuklus, vėlesniais amžiais labiau žinomas liko Svencickio pirmasis, remiantis Vapovskiu, aprašytas stebuklas prie Polocko 1518 m.

Žinome, jog 1521 m. kanonizacija, nors jai viskas buvo parengta, neįvyko⁸⁸. Bet žinome ir tai, kad Vilniaus vyskupijos centre šis reikalas nebuvo pamištas. Apie tai liudija Vilniaus kapitulos aktai: žinome apie „Pecunia Divi Casimiri“ – Vilniaus kapituloje nuo 1521 m. „Pal. Kazimiero išde“ buvo kaupiami kanonizacijai reikalingi pinigai. Tai kartu yra ir toliau gyvavusio vietinio kulto liudijimas (pinigai buvo iš vaškinių ir kitokių votų bei tikinčiųjų

⁸⁶ [Zacharias Ferrerius], *Vita Beati Casimiri Confessoris [...]*, I. [Avii v]. Tas pats in: *Casimiana II*, p. 70–71.

⁸⁷ Žr. Paulius Rabikauskas, *op. cit.*, p. 74–77; *Casimiriana I*, p. 70–73.

⁸⁸ Žr. *ibid.*, p. 79–80.

aukų). Viltis kada nors įvyksiant oficialią Kazimiero kanonizaciją neužgeso per dešimtmečius iki kito amžiaus pradžios⁸⁹, kai šv. Kazimiero kultas buvo oficialiai leistas ir pripažintas.

Tyrimas leido įžvelgti beveik tiesioginę sąsają tarp karinės Oršos pergalės ir būsimo šventojo Kazimiero kulto (kuriame svarbi rolė teko Vilniaus kapitulai) bei pirmosios kanonizacinio proceso iniciatyvos 1514 m., taip pat būsimos jo kaip dangiškojo tėvynės Lietuvos gynėjo funkcijos. Gal todėl, tebesitęsiančio karo su Maskva kontekste, būtent karinį stebuklą išskyrė ir pirmasis šventojo Kazimiero gyvenimo autorius Zacharijas Fereris, su juo susiedamas atnaujintas lietuvių pastangas siekti kanonizacijos. Visoje siekiamos kanonizacijos istorijoje nuo pat pradžių apčiuopiamas ryškus Vilniaus vyskupo ir kapitulos vaidmuo. Tyrimas taip pat atskleidė daugiau, nei iki šiol pastebėta, dviejų sostinių – Vilniaus ir Krokuvos – paralelių to meto literatūros kūriniuose.

Dviem kūrybos pavyzdžiais – Jokūbo Pizono ir Jono Visliciečio – iliustruota bipolinė Krokuvos–Vilniaus sąsaja literatūros kūriniuose, kiek man žinoma, dar nėra aptinkama Kazimiero Jogailaičio valdymo metu⁹⁰. Po jo mirties, kai dvi atskiras valstybes valdė du atskiri Jogailaičiai valdovai Jonas Albertas ir Aleksandras, tokia sąsaja buvo visai neaktuali. O Aleksandrui perėmus taip pat Lenkijos karalystės sostą ir atnaujinus personalinę dviejų kraštų uniją turbūt neužteko laiko tokiai sąsajai suaktualinti, ir apskritai literatūrinių tekstų iš to laiko nėra daug.

Tik daug harmoningesnio ir ilgesnio Žygimanto Senojo valdymo metu – kaip matome, besibaigiant pirmajam jo valdymo dešimtmečiui – vis gausėjančių humanistų poetų, susijusių su Krokuvos akademine aplinka ar valdovo dvaru, taip pat atvykėlių kūryboje, kurioje vienaip ar kitaip buvo siekiama pašlovinti sėkmingai valdantį karalių, ši dviejų sostinių tema tampa pastebėta ir išskyla, pretenduodama tapti literatūrine „bendrąja vieta“ (*locus communis*).

⁸⁹ *Casimiriana I*, p. 196–203; Paulius Rabikauskas, *op. cit.*, p. 80.

⁹⁰ Nors akivaizdžių sąsajų būta, Kazimieras Jogailaitis turėjo spręsti įvairius dviejų valdymų valstybių sostinių papročių, ceremonialų panašumo ir skirtumo klausimus tam tikro dinastinio uniformiškumo kryptimi, o įžengimo programų ir praktikos tyrimas leidžia daryti išvadą, jo Vilnius daug kuo turėjo atkartoti Krokuvą, taip pat ir šv. Stanislovo kulto atžvilgiu. Stephen C. Rowell, „The Joyous Entry of Casimir I and IV into Lithuanian and Polish Cities“, p. 98–104 *et passim*, taip pat išvados p. 105.

XVI a. II ir III dešimtmetyje vis dažniau Vilniuje lankosi ir vienokiu ar kitokiu būdu, dažniausiai susijusiu su bažnytine ar valdovo tarnyba, reziduoja asmenys, kuriuos galėtume pavadinti renesansiniais humanistais. Vilniaus kapitula taip pat greta valdovo dvaro ir galingiausių didikų dvarų, yra tokių aukštą humanistinę išsilavinimą turinčių žmonių telkimosi vieta. Vilnius kapitula neišvengiamai buvo vienas iš kultūros židinių, reagavusių į istorinius įvykius, aktualijas, organizavusių, greta miesto savivaldos ir vaivados institucijų, tokių svarbių miestui įvykių renginius, kaip popiežiaus nuncijaus ar atvykstančio valdovo bei valdovės pasitikimas. Tai buvo matyti ir iš cituotų Fererio įspūdžių.

Nepretenduojantis į išsamumą tyrimas, kuriame atkreipėme dėmesį į kelis platesne kultūrine prasme svarbios Vilniaus vyskupo ir kapitulos veiklos faktus, rodo, jog jie sudaro įsidėmėtiną visumą. Ji siejasi ir su aktualiais visuomenės poreikiais, ir su XVI a. pirmaisiais dešimtmečiais neabejotinai pagausėjusiais renesansinio humanizmo raiškos Lietuvoje faktais. Jų gausa, visuma, leidžia kalbėti ir apie Renesanso kultūrinės epochos raišką Lietuvoje ankstyvaisiais Naujaisiais laikais. Į šiuos pokyčius įsiterpia, juos veikia, net pastūmėja ir ekstrakultūriniai istoriniai įvykiai. Tokie kaip 1514 m. Oršos pergalė, su kurios žinia sutapo ir pirmosios pastangos pradėti šv. Kazimiero kanonizavimo procesą. Sugretinta šaltinių informacija leidžia atkreipti dėmesį ir į konkrečius XVI a. 2 ir 3 dešimtmečio Vilniaus įvykius, renginius, kuriuose turėjo dalyvauti Vilniaus katedros dvasininkija (žuvusių Oršos mūšio didvyrių laidotuvės, valdovo triumfo eisenos deramas sutikimas ir padėkos už pergalę bei kitos viešos pamaldos, pergalės vėliavų iškabinimas katedrinėje bažnyčioje, valdovo, popiežiaus pasiuntinių ir kitų atvykstančių garbingų asmenų iškilmingas išlydėjimas ir sutiktuvės mieste).

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

[Motiejaus Dževickio užrašų rankraštinis kodeksas], Biblioteka Jagiellońska, rankr. nr. 38, f. 2 v. (Sign.: 38.DD IV 40)

Acta Nuntiaturae Poloniae, t. 2: Zaccharia Ferreri (1519–1521) et nuntii minores (1522–1553), ed. Henricus Damianus Wojtyska CP, Romae: Institutum Historicum Polonicum, 1992

Acta primae visitationis diocesis Vilnensis anno Domini 1522 peractae: Vilniaus Kapitulos Archyvo Liber I Ib atkūrimas, sudarė, tekstus iš rankraščių parengė, mokslinį įvadą

- ir paaiškinimus parašė Stephen C. Rowell, (*Historiae Lituaniae fontes minores*, t. 8), Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015
- Acta Tomiciana: Tomus tercius epistolarum, legationum, responsorum, actionum, et rerum gestarum Serenissimi principis Sigismundi Primi, Regis Poloniae et Magni Ducis Lithuaniae*, per Stanislaum Gorski, Po[sna]niae: Typis A. Popliński, 1853, t. 3.
- Ališauskas Vytautas, Jaszczolt Tomasz, Jovaiša Liudas, Paknys Mindaugas, *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a., (LKMA Metraštis*, t. 31, Serija B: Bažnyčios istorijos studijos, 2), Vilnius: Aidai, 2009
- Borkowska Urszula, „Pobożność rodziny Kazimierza Jagiellończyka“, *Analecta Cracoviensia*, t. 16, 1984, p. 23–41.
- Carmina de memorabili cede Scismaticorum Moscouiorum per Serenis[simum] ac Inuictis[simum] D[ominum] Sigismundum Regem Polonie magnum Ducem Lituaniae, Russiae, Prussiae, Sarmatieque Europae dominum et heredem apud aras Alexandri magni peracta*, [Romae: s. n., 1515]
- Casimiriana II: vitae antiquiores S. Casimiri = Ankstyvieji šv. Kazimiero „gyvenimai“*, sudarė, vertė, įvadą parašė Mintautas Čiurinskas, Vilnius: Aidai, 2004.
- Casimiriana: fontes vitae et cultus S. Casimiri = Šv. Kazimiero gyvenimo ir kulto istorijos šaltiniai*, sudarė, vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Mintautas Čiurinskas, Vilnius: Aidai, 2003.
- Cricius Andreas, *Carmina*, edidit Casimirus Morawski, (*Corpus antiquissimorum poetarum Poloniae Latinorum*, t. 3), Cracoviae: Typis universitatis Jagellonicae, 1888.
- [Cricius Andreas], *Ad Divum Sigismundum Polonie Regem et Magnum Ducem Lithuaniae semper inuictum post partam de Moskis victoriam Andree Crziczki inclite coniugis sue Cancellarii Carmen*, Cracovie: in aedibus Ioannis Haller, 1515, 4°, 13 l. (<http://polona.pl/preview/f995825c-f4e1-4001-9d7d-4791c26aff30>).
- Čiurinskas Mintautas, „1514 m. spalio 20 d. Gniezno arkivyskupo Jono Laskio laiškas: vienas ankstyviausių šv. Kazimiero hagiografinių šaltinių ir kanonizacijos proceso pradžia“, in: *Bažnyčios istorijos studijos*, t. 9, (*Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos metraštis*, t. 40 B), Vilnius, 2018, p. 203–235.
- [Čiurinskas Mintautas, par., vert.], „1514 m. spalio 20 d. Gniezno arkivyskupo Jono Laskio laiškas. Publikacija ir vertimas“, in: *Bažnyčios istorijos studijos*, t. 9, (*Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos metraštis*, t. 40 B), Vilnius, 2018, p. 236–256.
- Čiurinskas Mintautas, „Lietuva 1515 m. Vienos suvažiavimo rašytojų tekstuose“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos atodangos: Profesoriaus Mečislovo Jučo 90-mečio jubiliejui skirtas mokslinių straipsnių rinkinys*, sudarytojai Vydas Dolinskas, Rimvydas Petrauskas, Edmundas Rimša, Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2016, p. 261–277.
- Čiurinskas Mintautas, „Lietuva pergalės prie Oršos (1514) poetų tekstuose“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 40, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015, p. 15–72.
- Čiurinskas Mintautas, „Pergalės prie Oršos (1514) propaganda Europoje: šaltinių apžvalga, literatūriniai bei kultūriniai aspektai“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 21: *Raštijos ir literatūros santykis: LDK patirtis*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, p. 317–342.

- Dantiscus Joannes, *Carmina*, edidit, praefatione instruxit, annotationibus illustravit Stanislaus Skimina, (*Corpus antiquissimorum poetarum Poloniae Latinorum*, t. 7), Cracoviae: Sumptibus Polonicae Academiae Litterarum et Scientiarum, 1950.
- [Decius Iodocus Ludovicus, Dietz Jost Ludwig], *De Sigismundi regis temporibus liber*, in: *Contenta. De vetustatibus Polonorum liber I. De Jagellonum familia liber II. De Sigismundi regis temporibus liber III*, Craccouiae: opera atque industria Hieronymi Vietoris Chalcographi, 1521
- Epistola sereniss[imi] ac inuictiss[imi] d[omi]ni Sigismundi Regis Poloniae, Magni Ducis Lituaniae, Russiae, Prussiaeque d[omi]ni et haeredis. Ad Sanctiss[imum] D[ominum] Leonem X Pont[ificem] Max[imum] de victoria contra schismaticos Moscouios apud Aras Alexandri Magni parta*, in: *Iani Damiani Senensis ad Leonem X. Pont. Max. de expeditione in Turcas Elegeia cum argutissimis doctissimorum virorum epigrammatibus*. [...], Basileae: Joannes Frobenius typis suis excudebat, Mense Augusto MDXV [1515].
- [Ferrerius Zacharias], *Vita beati Casimiri confessoris ex serenissimis Poloniae regibus, et magnis Lituaniae ducibus clarissimi a Reverendissimo patre d[omi]no Zacharia Ferrerio Vicentino pontifice Gardien[si] in Polonia et Lituania legato apostolico ex fide dignorum testium depositionibus scripta, datum Vilnae, 1520, [Cracoviae: s. n., 1521]*.
- Fijałek Jan, „Opisy Wilna aż do połowy wieku XVII-go. II: Przegląd opisów Wilna od r. 1414 aż do połowy w. XVII-go z uwypatnieniem ich właściwości i wzajemnego do siebie stosunku“, *Ateneum Wileńskie*, r. 2, 1924, p. 122–158 (25–61). (Prieiga internete: <http://kpbc.ukw.edu.pl/dlibra/plain-content?id=76514>).
- Epinikia orszańskie, czyli wiersze o pamiętnej klęsce Moskali*, opracowanie tekstu, wstęp i komentarz Zofia Głombiowska, (*Polonorum Bibliotheca Latina*), Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2019.
- Ivinskis Zenonas, *Šv. Kazimieras*, Brooklyn: Tėvų pranciškonų spaustuvė, 1955
- Michalonis Lituani, *De moribus Tartarorum, Litanorum et Moscorum, fragmina decem, multiplici Historia referta*, Basileae: apud Conradum Waldkirchium, MDCXV [1615].
- Mykolas Lietuvis, *Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius dešimt įvairaus istorinio turinio fragmentų*, vertė Ignas Jonynas, Vilnius: Vaga, 1966.
- Nowak-Dłużewski Juliusz, *Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce: Czasy Zygmuntofskie*, Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 1966.
- Pawlikowska-Butterwick Wioletta, Jovaiša Liudas, *Vilniaus ir Žemaičių katedrų kapitulų statutai = The statutes of the chapters of Vilna and Samogitia*, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2015.
- [Piso Jacobus], „Epistola Pisonis ad Ioannem Coritium, de conflictu Polonorum et Litanorum cum Moscovitis“, in: *Iani Damiani Senensis ad Leonem X. Pont. Max. de expeditione in Turcas Elegeia cum argutissimis doctissimorum virorum epigrammatibus*. [...], Basileae: Joannes Frobenius typis suis excudebat, Mense Augusto MDXV [1515].
- Pisonis Iacobi Transsylvani, oratoris et poetae excellentis, *Schedia*, Viennae Austriae: excudebat Michael Zimmermann, 1554.
- Rabikauskas Paulius, *Lietuvos globėjas šv. Kazimieras*, Vilnius–Kaunas: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1993.

- Rabikauskas Paulius, „Nesėkmingos Gniezno metropolito užmačios Lietuvoje“, in: idem, *Krikščioniškoji Lietuva: istorija, hagiografija, šaltiniotyra*, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2002, p. 265–272.
- Rowell Stephen C., „The Joyous Entry of Casimir I and IV into Lithuanian and Polish Cities“, in: *Lithuanian Historical Studies*, t. 11, 2006.
- Rowell Stephen C., „Trumpos akimirkos iš Kazimiero Jogailaičio dvaro: neeilinė kasdienybė tarnauja valstybei“, in: *Lietuvos istorijos metraštis*, 2004 metai, 1, Vilnius, 2005, p. 25–56. (Prieiga internete: <https://www.istorija.lt/data/public/uploads/2021/02/lim-2004-1-2-s.c.-rowell-trumpos-akimirkos-is-kazimiero-jogailaicio-dvaro-p-25-56.pdf>).
- [Vadianus Ioachim], *Oratio coram invictissimo Sigismundo Rege Poloniae etc. in conuentu Caesaris et trium regum, nomine Universitatis, Viennae Austriae per Ioachimum Vadianum Poetam Laureatum habita, cum carmine in laudem eiusdem Regis annexo, in quo quaedam de isto conuentu continentur*, Vienna: Hieronymus Wietor, 1515.
- [Vapovski Bernardus], *Oratio coram Serenissimo domino Sigismundo Polonie Rege Invictissimo in reditu suae Maiestatis ex Lituania* per R. P. D. Bernardum Vapouskij Radochonien[sem] Prothonot[arium] ap[osto]licum Cantorem et Canonicum Cracouiensem Regiumque Secretarium in augustissimo Cracouiensi templo habita. Impressum per Florianum. In Platea sancti Stephani. Anno MDXXIII [1523].
- [Visliciensis Ioannes], *Bellum Prutenum*, Impressum Cracouie impensis famati domini Ioannis Haller ciuis Cracouiensis, 1516.
- Vislicietis Jonas, *Prūsų karas*, parengė ir išvertė Eugenija Ulčinaitė = Joannes Vislicensis, *Bellum Prutenum*, comparavit et transtulit Eugenija Ulčinaitė, Vilnius: Mintis, 1997.
- [Wapowski Bernard], *Kroniki Bernarda Wapowskiego z Radochoniec kantora katedr. krakowskiego część ostatnia czasy podługoszowskie obejmująca (1480–1535)*, wyd. Józef Szujski, (*Scriptores rerum Polonicarum*, t. 2), Kraków: Akad. Umiejętności, 1874.
- Warhafftiger anſāg vnd vndericht der schlacht ſo der König yn Poln iētzundt mit dem obersten Hertzogē yn Moscouia am tag der yückfraw Marie geburt ym viertzenden yar gehabt*. [Leipzig: Martin Landsberg, 1514].

Between the Cathedrals of Vilnius and Cracow: Some Historical Details in the Background of the Early Cult of St Casimir (Second and Third Decades of the Sixteenth Century)

S u m m a r y

Although the literature on the cult of St Casimir is quite extensive, not all of the historical circumstances of this cult have been given the attention they deserve. The accumulated material of the sources, including those that have not been used in research so far, allows supplementing the history of the beginnings of the cult with new insights and observing the unfolding of the connections with important events in the history of Lithuania and Vilnius at the time. One of these connections (with schematic references to two capitals) is the tradition of public life in Vilnius and Cracow, the cooperation and a certain amount of rivalry in the celebration of the royal saint buried in Vilnius and in the pursuit of the official recognition of the saint, i.e., his canonisation. After it had been achieved (1602) and celebrated with pomp and circumstance in Vilnius (1604), the number of writings dedicated to the saint increased rapidly. One of the motifs reflected even in the poetry of the time is the rivalry between Vilnius and Cracow. In interpreting this and other themes in Casimirian literature, fresh and closer examination of the prehistory, especially the earliest period of the cult marked by the earliest attempts at canonisation, is important. The article focuses on this particular aspect by looking at the historical background of the cult of the second-third decades of the sixteenth century and at the reflection of some important events in the writings of the time directly or indirectly related to the future saint. The second part of the diptych of articles will deal with the texts from the beginning of the seventeenth century.

KEYWORDS: early cult of St Casimir; Vilnius; Cracow; first half of the sixteenth century; Grand Duchy of Lithuania; Renaissance texts

Gauta 2023 05 09

Priimta 2023 06 12